

A VOZ DE OTERO

Introducción,
organización e transcripción

Delfín Caseiro Nogueiras

A voz de Otero

Introdución, escolma,
organización e transcripción

Delfin Caseiro Nogueiras

<i>Dirección</i>	Mariló e Xulio Fernández Senra
<i>Secretaría</i>	Fco. Xavier Álvarez Campos
<i>Presentación e coordinación</i>	Afonso Vázquez-Monxardín
<i>Master</i>	Taller de Música do Concello de Ourense
<i>Técnico de son</i>	Moncho Lusquiños
<i>Fotografía</i>	Arquivo de Raigame e Fundación Otero Pedrayo
<i>Debuxos</i>	José Conde Corbal
<i>Portada</i>	Carlos Maside
<i>Dep. Legal</i>	
<i>I.S.B.N.</i>	

Tódolos dereitos de reprodución, adaptación, tradución ou representación dos textos, ilustracións e fotografías están reservados, e só poderán ser exercidos por terceiros previo solicitude e correspondente permiso dos editores ou dos autores.

A Fundación Otero Pedrayo, o Consello da Cultura Galega e a Deputación Provincial de Ourense teñen o pracer de lles presentar unha escolma da palabra conservada de Don Ramón Otero Pedrayo no vintecinco cabodano da súa morte ó coidado de Don Delfín Caseiro.

Desde os comezos do proxecto Arquivo Sonoro de Galicia, a triple idea de recuperación, conservación e difusión de materiais de interese cultural dispersos, ten na voz de Otero Pedrayo o expoñente principal das súas realizacións. Ó longo de varios anos rescatáronse máis de trinta pezas oratorias e de entrevistas, datadas entre os anos 1947 –un discurso en Bos Aires ó redor da paisaxe galega– e a que sería a súa derradeira intervención pública o día 27 de setembro de 1975, na inauguración do busto de Castelao en Rianxo. Ducias foron as persoas e organismos, de Galicia e América, que colaboraron nesta recuperación compartindo as súas gravacións e posibilitando tanto a súa conservación e custodia como a difusión de boa parte delas. En concreto, desde o Consello da Cultura Galega, editáronse xa once gravacións, correspondentes a discursos dos anos 1947, 58, 59, 64, 68, 70, 75. Dez foron editadas dentro da colección “As nosas voces” –oito en casete e, ultimamente, dúas en CD’s– e unha como homenaxe á revista “Nós” no seu septuaxésimo quinto aniversario. Seis destas edicións chegaron ó público con transcricións e estudos anexos. A maioría foron dadas ó prelo directamente polo Consello da Cultura Galega, a través do pro-

grama Arquivo Sonoro de Galicia, aínda que tamén se fixeron edicións conxuntas coa Fundación Otero Pedrayo, Patronato Rosalía de Castro, e tiraxes especiais para esta Fundación, Colexio Médico de Ourense, Grupo Marcelo Macías do Museo e Arquivo Provinciais de Ourense, e o xornal "O Correo Galego". En total, difundíronse máis de vinte mil copias correspondentes a unhas dez horas de gravación de distintos discursos ó longo de catro décadas.

Unha mostra bastante resrepresentativa, cremos.

Sen embargo, o maxistral traballo de Delfín Caseiro supera o feito ata o momento. Non se trata da edición dun discurso íntegro, senón dunha fermosa e intelixente escolma da súa palabra organizada tematicamente ó redor dos eixos principais dos seus discursos, das súas lembranzas, dos seus intereses. A nenez e Ourense antigo, a descuberta da terra, a vivencia da paisaxe, a súa proximidade a Santiago, as épocas do románico e barroco, o xenio de Xelmírez, a devoción por Rosalía, a amizade con Castelao... en fin, todos aqueles temas recorrentes na súa obra e na súa produción intelectual topan aquí contraste directo e puro coas súas propias palabras.

Sen dúbida, un traballo ben feito, sumamente útil e fermoso para proxectar no presente a lembranza do Señor de Trasalba a través da súa verba emocionada.

A.V.-M.F

ARQUIVO SONORO DE GALICIA (CONSELLO DA CULTURA GALEGA)
FUNDACIÓN OTERO PEDRAYO

A FORTUNA DA PALABRA

Quixo a fortuna que ao lado da monumental obra impresa de don Ramón Otero Pedrayo perdurase tamén a súa palabra sonora e frondosa, que soa vigorosa nas asas do vento e anima os numerosos escenarios de Galiza e do exterior, excepcional galano recolleito en gravacións realizadas aquí e alá de algúns dos seus acendidos discursos, de varias das súas maxistras e xenerosas conferencias, de poucas das súas sentidas e sinceras entrevistas. Todas as intervencións, espectáculos verbais e presenciais dun mestre da evocación e da elocuencia, presididas pola máis plena sintonía cunha audiencia fascinada, sabedora do privilexio de poder escoitar e deleitarse co verbo sabio dunha persoa excepcional e singular.

É a voz dos setenta, dos oitenta anos —a primeira fita, que data do 8 de Abril de 1958, poucos días despois da súa xubilación como catedrático da Universidade de Compostela, recolle o discurso pronunciado no acto da Coroación de Cabanillas; a última, de Setembro de 1975, garda a última entrevista que se lle realizou, convalacente na clínica da Rosaleda de Santiago— voz ategada de saber, de sentimento, de música, que leva a súa fantasía e o seu poder de fascinación ás xentes de Padrón, de Ourense, de Compostela, de Madrid, de Buenos Aires,... Xenerosidade e humildade, luces que guiaron toda a súa existencia, dilatan as súas intervencións, mantendo o mesmo ritmo, vigor e intensidade comunicativa de comezo a fin. En todas manda a emoción, o entusiasmo, a paixón do máis fecundo e polifacético escritor galego, de quen mantivo acesa a chama da Galeguidade nas noites máis escuras e frías do tempo do medo e do silencio. Toda a súa obra é un discurso intensamente vivido, maxía verbal que proxecta a visión plena de Galiza como realidade e como símbolo.

A súa paixón pola palabra, pola beleza expresiva —“os nomes das cousas son a primeira creación poética” dixéranos en *Escrito na néboa*— maniféstase en cadea ou espiral de metáforas, sinestésias, alegorías, amplificacións, aposicións, repeticións, que conforman un discurso de suxestivos parágrafos longos e complexos, sonoro río de sons fluíndo sen cesar. Otero, dono dunha imponente capacidade de improvisa-

ción e dunha prodixiosa memoria, fala coa mesma facilidade coa que escribe. O seu dicir, que bebe continuamente na tradición oral —nas conversas de aldea e cidade, nas narracións de pai e avoa, de campesiños e fidalgos— é fervenza rideira, leda, sinfónica, feiticeira, que traslada as almas a espazos de fantasía e soño na corrente poderosa da elocuencia, cargada de evocacións e lirismo.

Na súa voz volve aparecer a Compostela gloriosa da idade dourada do Medievo, tantas veces recreada; a do esplendor das peregrinacións, a dos Cancioneiros, a do Románico, a do poderoso Xelmírez. A Compostela gozosa e fascinadora, histórica e contemporánea, “carballeira de pedra”, omnipresente na súa produción escrita nomeadamente no poliédrico *Espello na serán*, cidade emblemática da Galiza universal, esencia e síntese da alma de Galiza, merecente da homenaxe agradecida de quen confesa ter vivido nela os mellores anos da súa dilatada vida, disputándolle o protagonismo ao Apóstolo.

Á súa chamada acoden prontos os camiños, como en tempos daquel fidalgo romántico don Ventura, *O convidante dos camiños*, pois que “ningún libro, sagro nin profano, tiña pra il o lingoaxe e o saber dos camiños”; todos *Os camiños da vida*, camiños de castaña e de viño, camiños de orballo, de riso e de amigos, irmáns dos ríos, labradores todos da paisaxe que nos envolve e agarima, símbolos do *Devalar* existencial (Galiza é “un pobo en camiño” e o home, “*homo viator*”). Camiños que falan entre si e cos castiñeiros, cos campesiños e cos fidalgos; camiños que levan a soutos outonizos e valentes carballeiras, a agromadas de centeo e sensuais viñas, a eidos e nabeiras, a fonteliñas e ermos de inmorredoiros penedos, que camiñan xuntos cara Compostela.

A palabra cárgase de voces da paisaxe; paisaxe humana, forza telúrica que define e fai encorar o tempo, contrapondo a súa quietude ao decorrer, ao devalar, á fuxida permanente. Nela impera a aldea, retábulo vivo que acolle pazos e casarellas, enfeitado por chuvia e brétema; a aldea, que é depositaria da tradición, que custodia as “seculares esencias do ser galego”, obra do campesiñado, voz da terra. Terra e

home camiñan en perfecta harmonía, unión panteísta, céltica e priscilianista, do home coa natureza. O espazo de Trasalba é fonte en que bebe constantemente a arela interpretativa de Otero, que soña a Galiza como unha grande democracia campestre con firme sentido da inmortalidade.

O seu dicir, que incorpora fermosas creacións expresivas—“mociña que tiña os ollos de liño”, “a escrita que o labrador fai na terra co arado”... , é portador de emotivas evocacións da infancia e da adolescencia, tempo de alegrías, medos e saudades presentes tamén en escritos autobiográficos como *Lembranzas do meu vivir*, en que sobresaí a figura admirada do pai, o melancólico e rebelde Pantelas, os mestres do Instituto do Posío con especial afecto a Eduardo Moreno e Marcelo Macías, o encanto do Ourense rural do XIX, o tempo de formación en Madrid. Despois chegará o período glorioso do Galeguismo, tras perseverante procura da Identidade literaturizada no espléndido *Arredor de si*, e a lembranza dos compañeiros de entusiasmo—Lousada, Risco, Cuevillas,...—; a amizade fraterna con Castelao, por quen sente veneración, que aparece unha e outra vez no seu fervoroso *O libro dos amigos*; a mesma veneración profesada á xenial poetisa de Padrón, cuxa vida e obra recrea na epopea dramática *Rosalía*, impregnada de lirismo e fantasía; admiración e respecto a Cabanillas, o poeta da raza; o culto aos poetas galegos (Rodríguez del Padrón, Pastor Díaz, Aurelio Aguirre, Curros Enríquez, Eduardo Pondal,...); as preferencias culturais (Chateaubriand, Lamartine, Goethe, Werner, Bergson, Barrès, Virxilio, Ovidio, Beaudelaire, Paul Valery, Rimbaud, Joyce, Alan Poe,...).

A súa elocución, harmonioso concerto barroco, fálanos aínda do seu sentir céltico e atlántico, do seu sentimento relixioso, da súa devoción pola amizade, da súa paixón polo outono—tempo dos defuntos, tempo céltico—, da súa afección á conversa e ao silencio, do seu degoiro polas viaxes—*Pelerinaxes*—, da súa preocupación permanente pola lingua, valiosísimo tesouro colectivo ao que contribuíu con riquísimas e imaxinativas creacións e vitalizacións, do seu amor á noite e á lúa, a súa compañeira—porque nela amaina o tempo o seu andar—, do seu saber histórico-xeográfico e filolóxico, do seu inmenso acervo cultural, da súa paixón polo Románico, que son outras

tantas manifestacións do seu profundo romantismo e da súa fidelidade permanente a Galiza, cultura desvelada no maxistral *Ensaio Histórico sobre a Cultura Galega*.

Lirismo, barroquismo e culturalismo vesten toda a súa fecunda creación, escrita e oral, que é arrastrada polo cadoiro incesante dos seus pensamentos. Otero posúe o don da palabra creadora, dicir de suxestiva beleza, maxia verbal, que se contaxia do encanto de todo o que designa.

Dicía Álvaro Cunqueiro que cando Otero falaba era como o Miño no inverno, que acababa desbordándose. E Gonzalo Rodríguez Mourullo deitou en fermoso texto a memoria da presenza comunicativa do grande orador: "É a voz de todos os ríos despenándose montaña abaixo. É a voz de todos os mares baténdose nos roquedos. É a voz de todos os ventos que se peitea nos árbores. É a voz doce e prometedora do mencer. É a voz forte i equilibrada do meiodía. É a voz margurenta e desenganada do solpor. Don Ramón é a voz de Galicia. As verbas son tantas que non caben na aula".

Otero, de quen Castelao se despediu en América dicíndolle "Abrazarte a ti é abrazar a Galiza", é Galiza feita palabra.

A súa palabra, escrita e falada, é peza capital da nosa fortuna, da fortuna de Galiza. A reafirmación na certeza da existencia precisa a volta a Otero cada pouco. "Ten a auga cantigas novas baixo as nogueiras".

[TRANSCRICIÓN]¹

1. [Saúdo: a ledicia do encontro]²

De Norteamérica e da dourada Cuba e do inmenso Brasil e da outra beira do Plata e de tantos recantos de Arxentina e da nosa terra de Galicia, que a min me emocionaron, chegando de pobos grandes e pequenos; igualmente, aquela lembranza dos amigos de Santiago, aquel grupo da Rosaleda e de Galaxia, que sempre vivimos baixo o consello das altas torres ergueitas en ideal e en esperanza no granito galego que se fai carne de rosa, que se fai voz de fontela, que se fai grande voce de pobo étnico en marcha; porque o pobo galego é un gran pobo que marcha sempre cara a novos destiños e cara a novos ideales.

¿Como é posible que todo esto acontecera? Esto acontece porque Galicia hoxe síntese como non se sentiu endexamais, como non se sentiu nin xiquera naqueles tempos en que os homes galegos caían varudos, derrubados como xigantes pinos nas faldras do monte Medulio, como aqueles tempos en que tódolos camiños de Europa rumorexaban co canto de tódolos pobos perelíns; iban cara Santiago de Compostela a pendurar na cruz dos farrapos os seus vellos vestidos de pecado pra vestirse coa túnica da pureza do perdón. Pra todo o que significa o espírito latino e o espírito da liberdade e o espírito da emoción dos pobos, hoxe celébrase a gran festa e quixéchedes que fora eu, o máis humilde daquela xeneración, do brillante Castelaio, daquel home en cuios ollos tremaban tódolos ronseles da emoción e en cuio corazón sangraron, como no corazón de Rosalía, tódalas dores de Galicia; daquela xeneración de Vilar Ponte, que mantiña cada mañán *conceiro*(?) matutino do periódico ergueita a emoción e esperanza de Galicia; de Lousada Diéguez, que sabía escoitar a voz dos campanarios rumorosos das vellas parroquias aldeáns da bocarribeira, da ribeira e da montaña. Eu, como son o derradeiro deles; eu, como inda por beneficio de el-Señor, inda me manteño vivo e firme pra poder compartir convosco este pan xeneroso e loiro como o sol e este viño brillante como o amor e como a sonrisa. Cuando me vou pra Galicia, vós queredes que leve connigo a vosa lembranza, o voso ideal,

1. Na transcripción séguese a norma ortográfica do estándar mais respectando todas as particularidades lingüísticas do discurso oteriano. Porén, prescindíase de vacilacións e repeticións non significativas para propiciar unha lectura máis fluída do texto.

2 Otero Pedrayo é convidado pola colectividade galega de Buenos Aires para participar nas Xornadas Patrióticas Galegas que se desenvolven no verán de 1959, un ano despois da súa xubilación como catedrático da Universidade compostelá. O fragmento que se reproduce corresponde ao emotivo discurso pronunciado no Centro Galego desta cidade con motivo da homenaxe que lle tributa a Federación de Sociedades Galegas.

3. Os fragmentos extractados corresponden a diversas intervencións do escritor: discurso de inauguración do curso da AGUEA (Asociación Galega de Universidade, Escritores e Artística) pronunciado no Centro Galego de Buenos Aires o 19 de Agosto de 1959; conferencia *A miña amizade con Castela* dictada no Museo Carlos Maside (Sada - A Coruña) o 8 de Setembro de 1971; conferencia *Lembranzas de médicos galegos vistos por un profano* pronunciada na Academia Médico-Cirúrxica de Ourense o 7 de Marzo de 1975; entrevista –a derradeira– que se lle fixo en Compostela, convalcente na policlínica da Rosaleda, no mes de Setembro de 1975.

a vosa experiencia, o voso amor, a vosa e a nosa comprobación de que somos hoxe un pobo único, elexido por Deus para cumprir outros designios de beleza; un pobo lírico, un pobo de espírito dominador de tódolos avatares da desgracia e da sorte, e que se ergue despois de tantas tristezas, despois de tantas bágoas; despois de tantas acedas xornadas érguese nas portas da Compostela ideal, vestido con esa ilusión triunfante que ha de facer de Galicia e da súa fala unha fala de arte, de nobreza, de poesía; unha verdadeira expresión das culturas modernas e desa grande civilización atlántica á cual os pobos célticos diron sempre o pulo da inmortalidade.

2. [A memoria da infancia e da adolescencia]³

De todas maneiras, a miña vida de neno tiña os seus medos. Naquela época, sobre todo as xentes, a xente do servizo gustaban de asustar aos rapaces. Había fantasmas. Falábase dun gaión que andaba por as rúas, por as canellas de Trasalba. Había sido enterrado co hábito de San Francisco e aproximábase ao señor Ambrosio de Fondodevila: –“*Ambrosio, meu amigo, que traballaches na miña casa, vai por unha fouce gateira e ráchame este hábito, que morro de frío por estes campos e quero entrar no purgatorio*”. Tiña que facelo o señor Ambrosio.

Falábase de moitas cousas. Falábase tamén de que unha señorita mui distinguida, mui fina, mui fermosa, unha daquelas rapaciñas ideais, que aparecían nos poemas de Bécquer, de Espronceda, había morto en un pazo dos Chaos de Amoeiro, máis ao Norte. Esa rapaciña, millor dito, era rapaciña, se había casado pero morreu moi nova; esa rapaciña foi enterrada por designio dos pais con tódalas súas alhaxas: co adrezo de noiva, coas pulseiras, cos brincos; tan fermosa, tan pálida, tan branca, naquela grande capela que parece unha igrexa. E a mesma noite do enterro unhos cuantos abades carlistas, facendo antes unha promesa solemne, levantaron a lousa e se apoderaron de todas aquelas alhaxas e deixaron un papel: “*Esto non é un roubo. Esto é un anticipo que a ilustre casa de tal fai ao partido de don Carlos e despois, cun- do triunfemos, será todo devolto*”.

Todo esto facía que o rapaz que era eu, mui sensitivo, que leía a Chateaubriand e leía a Lamartine... Moitas veces, lendo a Chateaubriand, a grande mau de meu pai, unha mau que eu veneraba e bicaba como si fora a mau dun santo, e para min o era, se pasaba e me decía: —“*Si, si, estás lendo a Chateaubriand, gran escritor, mui presumido, pero nos trouxo Os cen mil fillos de San Luís*”. E estas cousas todas.

Os primeiros autores que lin referíanse á Bretaña antes que a Galicia; e eu de neno sabía de memoria (inda hoxe sei) o primeiro libro das *Memorias de ultratumba* de Chateaubriand, que fala dos solares de Bretaña, daquel mar triste, daqueles fantasmas, daqueles bosques, Dôlme, Rennes, Saint-Malo, a desembocadura do río Rance... Todo eso sabía eu marabillosamente.

E eu de neno, refírome naturalmente ao ano mil oitocentos noventa e cinco, noventa e seis, sobre todo noventa e sete, noventa e oito e mais estos últimos, mil novecentos, esto, mil novecentos un; o patio da miña casa onde inda vivo e aquel, un gran balcón desde onde se contempla o panorama da serra Martiñá sinalando ao Norte como un fito, estaba cheo de labregos. Aqueles antigos labregos que eu miro con respecto e con amor; aqueles velliños de maus tremorosas, derreados por o traballo, con aquelas brancas guedellas; aquelas velliñas tan compostas, tan cinguidas cos seus mantelos, falando un galego antigo e precioso como unha fonte no ermo. Aquelas rapaciñas, aqueles nenos, aquelas vellas con aqueles grandes bocios. Meu pai os tratava a todos con extraordinario amor. Recetaba moita *cola Astier*, recetaba moito purgante. Tiña unha gran preocupación tremenda sobre todo polos vellos, porque moitos morrían en sufrimientos terribles por os males da urina, os males da pedra; había que sondar...

Total que eu fun un neno cheo de terrores. E outra cousa que me aterrorizaba moito, pois era a tristeza circundante porque o fin do século XX en Galicia foi tristísimo, terriblemente triste; o ano mil oitocentos noventa e nove, o noventa e oito coa catástrofe das colonias.

Outra cousa tremenda que houbo foi que naquel tempo, pouco máis ou menos entre o ano noventa e oito e noventa e nove, se perderon tódolos viñedos de Orense; de Orense e de Galicia e de España e de Europa occidental, de Francia tamén, coa filoxera; foi a invasión da filoxera; porque antes as viñas eran hermosísimas. Eu conocín, aínda recordo, claro, un pouco, porque, claro, cando veu este século eu tiña doce anos e non hai moitos recordos, pero hai bastantes: a viña era preciosa en Galicia; en tódolos sitios eran parras, non había esta viña así estilo árbol; todas eran parras; de maneira que o Ribeiro de Avia, O Ribeiro do Miño e este Ribeiro de Barbantes, todo estaba cuberto de parras. Esas parras formaban grandes bóvedas nos camiños; nas carreteras non, pero nos cami[n]os pasaban os carros máis altos e os abades máis grandes coas maiores ... tellas que levaban, aqueles grandes sombreiros, pasaban a cabalo por debaixo. Era mui bonito, era mui bonito. E ademais, o viño era mui hermoso, era mui forte, moito máis rico que agora; pero despois houbo necesidá para salvar esa riqueza, veu o sistema de inxertar nas especies de aquí sobre patrón americano; e o patrón americano, pois, é unha cousa, claro, é unha cousa, naturalmente, áspera e dura, e perdeu moito. Mais o viño antes era unha cousa terrible; eu fun educado en viñas, porque meu abuelo tiña moi boas viñas en Orense; collía douscentos moios de viño, e aquí tamén había viñas, en Santa Cruz; eu, de neno, andaba por alí e sabía tódalas operacións do viñado e sabía que non se podía entrar nunha bodega cuando o viño estaba na fermentación; se desvanecían os homes e as mulleres, ¡eh!; pero era un momento; caían ao suelo desvanecidos; e hasta non se podía dormir encima.

Eu penso na Plaza do Ferro. Na Plaza do Ferro desenvolveuse gran parte da vida do Ourense auténtico e antigo. Naquela farmacia que pra min, de neno, pois viña significar unha especie de mundo, de pequeno cosmos, harmonioso, benevolente, agradable, donde a conversación tiña unhos perfíles de finura, de ironía, de gracia e de saber sosteñida pola voz do señor, o grande don Serafín Temes, gran cazador, gran farmacéutico, grande amigo, e por outros señores que por alí iban entre os cuales eu quixera recordar aquel don Claudio Fernández, señor delgadoño, fino, de grande inxenio, de moito saber, que viña ser xa nos comenzos de século XIX, nos fines do século XIX, unha especie de representante daquel voltairianismo tan señorial e tan sim-

pático do século XVIII; don Claudio Fernández se emocionaba pronunciando a palabra, os nomes de grandes escritores que el amaba e que el leía: Víctor Hugo, Ernesto Renan; emocionábase profundamente. Eu recordo aquela farmacia e eu non sei si o doctor Temes Ramos se lembrará dun detalle que non vin en ningunha parte. A certas horas chegaba un alquilador de cabalos, un mozo dunha cuadra con dous grandes cabalos de *rippert* e un grande cabalo, mui vello; non era un cabalo percherón, era un cabalo antigo daqueles que levaban as diligencias e os carros; entraba pausadamente na farmacia, aproximábase como quen se aproxima ao bar, ao mostrador dun bar, e don Serafín, con moita delicadeza, poñíalle na grande boca un puñado de azúcar, de pedras de azúcar. O cabalo retirábase; había certo temor, entre os circunstantes, daquelas enormes patas que trastornaran a orde farmacéutica, a orde da casa, e retirábase. Eso non o vin en ningunha parte.

{¿E que maestros, que maestros así, recorda do Bachillerato?}

Pois, no Instituto, dous maestros sobre todo, verdadeiramente extraordinarios; porque o eran; á parte do cariño que eu lle puidera ter, o eran: un foi o famoso erudito, historiador e arqueólogo e gran orador sagrado, Marcelo Macías, o tío de Manuel Martínez-Risco Macías, e outro foi don Eduardo Moreno López, catedrático de Geografía, andaluz, gaditano, casado en Orense e morto en Orense; ese foi o que me inspirou a min o oficio da Geografía e as cousas da ... Eran dous catedráticos marabillosos. Don Marcelo, claro, era un gran humanista; explicaba aquela cátedra como a podía explicar na Sorbona ou en París, ou vamos, ou en Roma ou en Madrid, aos rapaces do Instituto, pero que daba sempre a impresión daquel señor tan soberbio, tan agradable, tan hermoso, porque era unha figura goethiana; don Marcelo era unha figura goethiana, parecía unha estatua, con aquel seu gran hábito; falaba, falaba de mil cousas; a cátedra de Retórica; era de Retórica y Poética; vamos, era a Literatura, xa non se chama de Retórica y Poética; pois il falaba do que fora, il falaba do que lle parecía, porque aprobaba a todo o mundo.

Como aquel vello Pantelas, que foi un dos homes máis outos, máis lanzales, máis valentes, máis blasfemos e máis borrachos que eu conocín no mundo; que sendo eu

Marcelo Macías

veno estrondaba como un furacán polas canellas e polos rueiros de Santa Cruz de Arrabaldo e de Punxín de Trasalba; e aquel home que falaba mal dos cregos e dos frades e que proíectaba cincuenta mil inectivas e que nunca chegaba á misa e que ría sarcasticamente dos que iban ás novenas e aos rosarios, en canto soaban as primeiras bateladas do día dos Difuntos e do día de *Omnium Sanctorum*, de Tódolos Santos, que ás veces parece que non soan nas igrexas parroquiales ou nas ermitas sinón que xurden como dun lago asulagado de vellas culturas; aquel home, de pronto, voltábase grave, envolvíase nun tabardo antigo como si se envolvera na superficie do ermo dunha montana, rubía ao campanario da súa igrexa, non consentía durante cuarenta e oito horas que nadie subira tocar as campanas; el estaba alí tocando constantemente e nin comía nin bebía nin blasfemaba nin miraba pró chan; estaba vivindo xa na inmortalidade, estaba vivindo cos amigos mortos, estaba tocando os bronces que teñen, según xa decían os vellos pais da Iglesia, repetíron os poetas tantas veces, un sentido purificador, un sentido litúrxico dos mundos e afuxentador dos demos, estaba vivindo máis aló.

Nesa existencia en que efectivamente houbo sempre unha saudade, unha grande saudade da Medicina. Unha saudade lonxana, unha especie de chamada que me facían de lonxe, principalmente polo exemplo de meu pai. Meu pai estudou na Facultade de Medicina en Santiago, alá polos anos anteriores, inmediatamente anteriores á revolución de Setembre, é decir, polos anos sesenta e cinco e sesenta e seis, sesenta e oito, etc. Meu pai facía o viaxe de Trasalba a cabalo; duraba o día inteiro. Iba cun home que lle chamaban o Estevo da Poboanza. Meu pai non coñeceu a Varela de Montes. Viu o seu enterro, pero foi discípulo de Teixeira e de don Timoteo Sánchez Freire; Teixeira, don Maximino Teijeiro e don Timoteo Sánchez Freire foron os grandes maestros da Medicina galega durante moitísimo tempo.

Eu tiven sempre unha gran afición, e decía: en min hai unha saudade -como decía con palabra maxistral e santa o doctor Temes Ramos- hacia a Medicina. Pero meu pai, que morreu tendo eu dazaseis anos, sempre me aconsellou: “— *Non estudies Medicina, faite catedrático. Os catedráticos son os frades do século XIX, os frades*

de século XX millor dito; os catedráticos, frades do século XX". El recordaba vagamente aínda a época do dominio dos frades en toda España, da vida religiosa, da vida claustral millor dito, etc.

Meu pai estudiou a Medicina con amor, con exemplaridá, e coído que exercitou nos Chaos de Amoeiro unha función que podemos chamar, ademais de caridente e caridosa, civilizadora; porque nos Chaos de Amoeiro e noutras partes de Galicia había moitos fidalgos que non tiñan nin xiquera a elegancia diabólica e estética dos fidalgos valleinclanescos sinón que vivían dunha maneira oscúrea, anticualla e atrasada. Meu pai tiña outro espírito.

3. [Ourense: o encanto do pretérito]⁴

Por de pronto, a cidade estaba penetrada, estaba enchida, de aspectos do campo; era unha verdadeira capital campesía, cheiraba a vendimia, cheiraba a outono, cheiraba a primavera. Vamos a colocarnos no destino, por exemplo: Ourense estaba rodeada, rodeado de viñas, viñas magníficas; as viñas do Salto do Can, as viñas de Rebore[d]a, as viñas de Pousada, de Rabo de Galo, da Loña; unhas vestidas en plan alto, outras que enchían os valles do Barbaña e do Loña. E a maior parte da pequena burguesía ourensán que non era comerciante vivía das viñas; e se esperaba pola venta do viño pra casar unha filla, pra marchar á Universidade o rapaz, pra facer un traxe, pra facer unha casa, etc. Se esperaba pola venta do viño; de aí que, hai que contar que naquela época a ola de viño valía tres pesetas; despois valeu un duro a final de século; cinco pesetas unha ola de viño, dazaseis litros, era unha cousa, entónces, moi importante.

Víanse carros de bois por todas partes. Había en casi tódalas casas bodegas. Non digo na calle do Instituto, hoxe de Lamas Carvajal, nin na plaza Maior; pero nas demais calles, en casi todas había bodegas; por exemplo, ao lado da miña casa, en esquina coa calle San Miguel, había unha bodega con un patio enorme donde cabían cuatro carros cargados de uvas.

4. Otero Pedrayo interveu no Orfeón de Ourense, en Novembro de 1975, para falar de *Variacións da paisaxe de Ourense no decorrer do século XIX*.

Ademais, a cidade estaba en diversos aspectos moi diferente. O que caracteriza tódalas obras dos homes e as obras da natureza é a luz; e a luz non se reflexaba como hoxe en superficies fluídas; por exemplo, a plaza Maior estaba empedrada de cantos rodados, dos que chaman *chinarros* en Castilla; cantos rodados, coios; claro, formaban, había dúas grandes aceras, dúas grandes listas de lousas brancas de granito de esquina a esquina; pero quedaban catro grandes triángulos entre cuios coios nacía a herba.

E a maior parte da cidadá, calles enteiras, estaba construída en casas de pallabarro. A loita constante e a evolución constante da cidadá de Ourense durante o século XIX e inda no século XX é a substitución do pallabarro polo perpiaño, polo granito; é unha especie de cristalización; o perpiaño ...o pallabarro era máis vago, tiña formas de barriga, tiña formas de lomba, tiña formas que avanzaban toda a calle; non había unha geometría, non había unha organización.

Ese pallabarro cuando está abandonado é sucio e mui feo; pero cuando está limpo, cuando está ben caleado, é mui bonito e daba, estonces, en Ourense, con menos xente que hoxe, con mulleres sentadas á porta das casas, con nenos xugando nas calles, que podía ser pois non había un automóbil nin apenas circulación rodada, toda a sensación dunha cidadá meridional; parecía Argelia ou Marruecos, esas visións que tanto entusiasmaban aos románticos (...) porque o sol brillante do tremendo calor ourensán encendía ese branco dos pallabarros e encendía os coios e encendía as grandes chimeneas, moitas delas rematadas por pombeiros de folla de lata.

Aquel vello Instituto de Ourense que algúns de vós lembrades, envolteito pola gracia da eirexa da Trínidade coas súas campáns, as súas badeladas, que eran ao mesmo tempo parroquiales dunha cidade de oficios, de teceláns, de ferreiros, de grandes gremios antigos daquel barrio do Pelouríño e ao mesmo tempo tiñan tamén unha certa gracia campesía. E, por outra parte, polo xardín do Posío e pola paisaxe do Salto do Can e pola paisaxe dos pozos de Ervedelo; aquela paisaxe, en modo menor, tan requintada, tan humildiña, tan graciosa, como de cuncha traballada de Ourense,

en onde parece que os vellos negrillos, os vellos olmos da estrada de Verín e os viñedos do Salto do Can e de Pousada e de Rabo de Galo tiñan unha finísima sensibilidade para rexistrar hasta os máis finos matices do decorrer das saazóns.

4. [O galeguismo: entusiasmo e compromiso]⁵

E moitas veces, claro, eu con eles, asistín a infinitos mítines galeguistas, que dimos en toda Galicia; igual nos grandes teatros de Vigo que en Compostela, que nas aldeas todas do Miño e da montaña e de Arzúa e en Lugo e en Mondoñedo, onde nos recibiron cunha escame extraordinaria, non se apartaban de nós, como si fóramos apesados; con moita cortesía ao mesmo tempo; en fin, pasaban cousas notables. En eses viaxes, á parte da laboura que exercíamos, reíamos extraordinariamente; parecíamos rapaces en vacaciós; foi a maneira de conocer Galicia; coído que, ademais doutras ventaxes máis ou menos discutibles, polo menos empezouse a ver unha gran relación entre diferentes rexións de Galicia; porque connosco iban outros amigos; e moitas veces non había qué comer e moitas veces tiñamos que andar montados a cabalo; facía mui mal xinete Castelao, mui mal xinete; peor xinete que un mariñeiro calquera (os mariñeiros xeralmente son malos xinetes).

E quen traballou moito nos orixenes deste galeguismo, do cual formamos parte Vicente Risco, Castelao e Florentino Cuevillas e outros moitos e eu, pois eu era o menos de todos, pois foi un catedrático mui interesante por o seu saber, sobre todo por o seu conocimiento do mundo e por a súa influencia persoal en Galicia, porque era un señor de pazos e tal, que era carlista, don Antonio Losada Diéguez; Antonio Lousada Diéguez, que era da Estrada, pero el donde tiña o seu principal pazo era alí cerca do Carballiño, en Moldes; este señor que foi, estudiou cos jesuítas en Deusto, e que era carlista, sempre foi un galeguista extraordinario. Sabía moito de Galicia e máis que publicar cousas, el era notable porque despertaba as voluntades e animaba os rapaces novos; foi o que chamou ao Risco e chamoume a min: “— *Hai que traballar porque esto non pode ser*”. Nós andábamos polo Ateneo de Madrid e por

5. Palabras collidas da conferencia *A miña amizade con Castelao* e da derradeira entrevista que se lle realizou.

Galicia, lendo libros e tal pero sin unha idea concreta. “— *Esa cousa toda non sirve pra nada; ser así unhos estetas, ler a novela de Flaubert e ler esta cousa de Oscar Wilde e tal; todo eso está moi ben pero hai que concretalo nunha función cristiana*”. Ese home era mui cristiano, mui católico; era un home que, chegada a Semana Santa, desaparecía; e sempre andaba por Santiago, por Vigo, por Orense. Era catedrático de Orense; despois, foino de Pontevedra. En Orense, eu non fun alumno dil, claro, porque había moita diferenza de edá; pero recórdoo en Orense, si. E en Orense morreu-lle a primeira muller (el estaba casado cunha prima), dun tifus; eses tifus clásicos de Orense, que agora non os hai e que eran terribles.

E en Ourense celebrábase unha tertulia mui notable, alá polo ano trece, doce, trece, catorce, no hotel Miño; non no café, no hotel; no hotel, despois de marchar os huéspedes e despois da comida das doce, alí estaba Lousada Diéguez; alí estaba Peña Rey; el foi o que levou a Orense a Peña Rey. Lousada Diéguez era un gran conocedor de xente nova; por exemplo, foi o que anunciou a grandeza, o talento de Sánchez Cantón; dixo: “— *Hai unhos rapaces en Pontevedra, fulano e fulano; pero o máis distinguido de todos, o que vai facer unha labor positiva é o fillo de Cervela*.” Chamábanlle o fillo de Cervela; o pai era mui popular; o pai era un uxier do instituto que non servía pra nada porque non facía nada; era un uxier que se reían os rapaces del, deses tipos así, grotescos, que hai máis ou menos nos institutos; era boa persona pero, en fin... “— *O fillo de Cervela é unha marabilla*”. E foi, por exemplo, un dos que máis traballaron, a pesar de que o ambiente de Pontevedra era hostil a eso; pensando na grandeza de Vigo e dice: “— *A gran cidade moderna é Vigo*.” E os de Vigo agradecéron-llo moito porque naquela época os escritores e tal despreciaban xeneralmente Vigo. Eso, en época moderna, ¡eh!; vamos, a principios deste siglo.

Pero tardou moito tempo o galeguismo en ser popular; agora si, dígolle que ese galeguismo (me refiro ao do ano mil novecentos catorce, quince, dazaseis, vinte), ese galeguismo era verdadeiramente exemplar, porque éramos un grupo de trinta ou cuarenta amigos que non queríamos nada, non aspirábamos a nada nin queríamos unha cátedra nin queríamos un destino nin queríamos un puesto de redacción; o de

todos era, o de cada un era de todos; de maneira que o entusiasmo dun libro ou dun artigo, dun ensaio, que obteña Vicente Risco ou obteña Castelao, ou os seus debuxos, pois o participábase todos; era unha fraternidá; era unha especie de orde relixiosa sin regla, sin maestro, sin abade e sin coro; pero, en fin, era unha cousa realmente encantadora; os que o probaron non o olvidaron nunca; houbo moitos que o probaron e se marcharon, porque, claro, porvir non había ningún, por ese camiño...

O Partido Galeguista ten feito, vamos, o partido do Galeguismo en general, porque hai a cultura e hai o partido político, ten feito boas cousas. Unha delas foi o acabar co antigo odio entre Galicia e Portugal; aqueles resquemores que había; porque, en fin, os galeguistas sempre fumos a Portugal; Vicente Risco xa, e ultimamente o Seminario de Estudos Gallegos, sempre en congresos en Portugal; en Viana do Castelo, en Oporto; no Portugal do Norte, non en Lisboa, porque eso non nos interesa tanto.

5. [Unha noite histórica: a gloria de Xelmírez]⁶

Unha noite do 10 de Agosto, con lúa chea, do ano mil cento once, me parece que é, Xelmírez está no seu pazo. A catedral inda está nada máis que escomenzada; inda hai moita parte da catedral, da catedral actual, que é a terceira en edificio, está inda revestida de táboas, revestida de palla, en fin, de andamios, de todas estas cousas provisionales dun edificio. Existe, si, a cabeceira da catedral que empezou a facerse; a catedral de Santiago empezou a facerse pola cabeceira, por aquela maravillosa capela que se chama de el-Rei de Francia ou capela do Salvador, onde está retratado Alfonso VI e don Diego Peláez, nos capiteles, aquela capela que é como unha alborada en pedra, pra sempre, raiolando.

Pois aquela noite están excitados os ánimos contra Xelmírez; entón, non había periódicos, non había tribunas; pero é igual; as novas corrían constantemente por os grupos. Ademais, Santiago foi a primeira cidade en donde houbo rúa, en donde houbo un

6. Pertence á conferencia *Cinco noites en Compostela* pronunciada no Centro Galego de Buenos Aires o día 31 de Xullo de 1959.

sentido da rúa. Había moitos forasteiros, había moitos oficiais, había moitos obreiros, había moitos clérigos, daqueles *clerics* como se dice no linguaxe de antes, que non eran precisamente cregos ordenados pero que andaban ao redor da igrexa; tiñan moitos privilexios e había moita xente enemiga de Xelmírez, porque querían botar aquel arzobispo que o consideraban demasiado dominador, demasiado duro, demasiado tiránico, pra erguer os dereitos do concello, que el mesmo había en gran parte fundado co seu amigo don Raimundo de Borgoña, que está enterrado na catedral de Santiago. E aquela noite estrala a xuración; primeiro habíanse xuntado os conxurados moitos deles na Quintana; habíanse xuntado tamén no Outeiro dos Poldros, que é a actual Ferradura co seu bosque. Aquela noite había que desfacer Santiago e aquela noite había que botar a Xelmírez. E entón acometen o pazo arzobispal. Xelmírez, entre as súas excelencias, tiña unha que non se debe esquecer, tratándose, sobre todo, de galegos e de xente antiga: Xelmírez sabía facer o cómico dunha maneira marabillosa, sabíase enmascarar, sabíase difrazar e parecía un histrión. E non foi a primeira vez en que Xelmírez, con "capa vilísima prá súa dignidade", como di a Crónica, pasa polo medio daqueles homes terribles, aqueles ferreiros, aqueles carpinteiros, aqueles leguleios que eran os peores, que excitaban a todos, que coas bocas rotas querían queimar, querían esgarrafizar, querían destruír aquela testa poderosa e queimarlle as cousas; pasa por entre eles e non o conocen. E vai rindo envolto na capa, difrazado, cecais pintado. Esta facultade, ese oficio. Igualmente unha vez indo a Roma, que o perseguía o rei de Aragón, e había ofrecido moitas doblas e moitas piastras polo... ou moitas libras tornesas de ouro veneciano, o ouro do Norte, pola testa e polo corpo de Xelmírez, e el pasou disfrazado de mercader de viños, vendendo os viños marabillosamente, porque tamén sabía ser chalán nos seus tem[po]s, nos seus momentos.

E aquí sale, entón, do pazo, cuando está amenazado por as chamas e vaise refuxiar primeiro na casa dun comerciante (había comerciantes franceses). E aquela casa está chea de tapices, está chea de almofadas, está chea de tecidos de Courtrai, dos mellores tecidos do mundo, de telas de *tissu* de ouro, daquelas que cantaban as raíñas e as princesas, do Ulla e do Miño; e el métese por aí e está escondido entre

os sacos; vai con el un amigo íntimo. Pero el abúrrese daquela cousa; ao mesmo tempo, quere ver o que pasa por a cidade; e a todo esto, a Crónica vai contando como a lúa reflexaba aquelas pedras, como os grupos andaban con antorchas, como brillaban as espadas; as murallas estaban desamparadas de centinelas e era a noite que iba pasar algo terrible. E entón, suplicálle o comerciante, o dono daquelas preseas, que está en perigo, que lle van a queimar todo o seu capital. “— *Bueno, márchome*.” E marchou e camiñou e meteuse no mosteiro de San Martiño, que entón estaba moito máis apegado á catedral, porque os monxes todos de Santiago querían estar mui pretiño do corpo do Apóstolo, da urna do Apóstolo; e despois, a labor do Barroco foi alonxar estes mosteiros pra facer as grandes plazas espectaculares en donde xoga a luz e xoga o vento e as moitedumes se moven dunha maneira casi litúrxica. E entón, chega alí pero emociónase; están os frades, están os monxes indiferentes a todo, cantando as horas; están cantando o oficio de mañines (van ser xa as tres da mañán pouco máis ou menos). A lúa brilla extraordinariamente. E entón el dice: “— *Bueno, hai que marchar de Santiago*.” Pero antes acórdase dun amigo: Petro Crescónides; cecais Petro Crescónides, que é un home, sinón mui sabio, é un home de consello, un home así sabio, un home destes que están a velas vir e que saben esperar. “— *Vamos a ver o que dice Pedro Crescónides; e mais é un coengo da catedral*”. E vai á morada de Pedro Crescónides. ¿E sabedes o que fai Pedro Crescónides aquela noite en que amenaza incendio, que amenaza roubo, amenaza destrución, en que pode desaparecer Santiago con tódalas súas institucións, en que non se respectan nin os peregrinos (é unha noite de revolución tremenda)? ¿Sabedes o que fai aquel home que ten moitos bienes que perder, que é amigo de Xelmírez, que pode estar en perigo, aquel home que era millor que estivera fóra ou que salira coa súa palabra a conmoer as masas? ¿Sabedes o que fai aquel home e son as dúas da mañán proximamente? Pois aquel home está cenando; e está cenando mui ben; e está cenando cos seus amigos. ¿Que cenará? Cenará posiblemente unha empanada de raxo; cenará posiblemente unhas troitas, unhos salmós. Realmente, dediquemos un saludo a este home extraordinario, que ou é un parvo ou un héroe, que nesta noite como tal, cea tranquilamente cos amigos en honra da cousa goliardesca de Galicia.

E Xelmírez, burlando os seus perseguidores, escoitando as cousas que lle din, envolto no seu disfrás, sale de Compostela. E Xelmírez sale e despois xa volve con tropa, xa restablece a orden... Pero esta é unha das noites máis interesantes que se pode atopar na historia. É difícil na historia das crónicas, de Castela ou de Francia ou de cualquier país, atopar este recuncho que ten a Crónica Compostelana.

6. [Galiza: a Patria descuberta]⁷

É a Galicia dos pastores, a Galicia dos labregos, a Galicia das nabeiras, a Galicia dos poetas, a Galicia dos que sufren, a Galicia dos que esperan que mui pronto cecais a nova Europa ha de levantar novamente o seu acento ecuménico volvendo polos fueros do espírito como en toda a redondeza do planeta. E nesa voz ecuménica de Europa non ha de faltar o acento de Galicia, significado sobre todo polos seus grandes poetas.

Ese vento mareiro que fai vibrar os nosos grandes pinares con estrofas épicas; ese vento mareiro que fai un madrigal en cada un dos surtidores das fontes de Santiago; ese vento mareiro que fai verdecentes as cumes dos Ancares e que licúa as neves aspranzas e filosóficas e as converte en poéticas e xeórxicas; ese vento mareiro que inspira ás ledas rapaciñas os sentimentos de amor e que aos vellos nos consola co pensamento da inmortalidade e que o noso paso polo mundo non foi nunca estéril; ese vento mareiro que é o que alborota as melenas da xuventude romántica, é o que apasiona e é o que con unha man dadivosa se pousa sobre as frentes ergueitas dos nosos poetas; ese vento mareiro que é irmán do ritmo do carro que canta na fonda corredoira, que vai representando sempre os tempos do pobo de Galicia; en fin, ese vento mareiro que, feito palaciano, que, feito artesano, que, feito cabaleiro doncel, florece nas roseiras dos pazos.

Galiza. ¡Quen poidera ter unha suficiente capacidade de saber e de penetración nas almas e un poder na súa palabra e na súa verba verdadeiramente convincente pra

7. Otero participa no acto de *Coroación de Cabanillas* celebrado en Padrón o 8 de Abril de 1958 con motivo da Páscoa e dirixese aos asistentes. Don Ramón pronuncia no Teatro Avenida de Buenos Aires o discurso de inauguración das *Xornadas Patrióticas Galegas* (19 de Xullo de 1959). O escritor de Trasalba fala de Cabanillas no Centro Galego de Madrid no ano 1964.

decirvos a todos!: ¡Que honrosa, que grandeza é a de ser galego! Pero tamén: ¡Que tarefa dificultosa! Hai que aprender a ser galego; temos de aprender a ser galegos, temos que facer a nosa Patria peza por peza co cariño con que un home vai labrando os eixes do carro ou co cariño, co amor con que un artista vai labrando as pezas da gaita sonora, en que ha de expresar as súas tristezas, as súas lembranzas e as súas melancolías. Non é doado ser galego. O ser galego non é estar sempre queixumoso. O ser galego non é entusiasmarse somentes co plato de lacón con grelos e co brillo do sol no viño espadeiro de ouro. Ser galego significa ser moderno, significa ser espiritual, significa ser en todas partes o máis noble, o máis xentil, o máis xeneroso.

Cecais moito da nosa saudade está en que non houbo pobo peninsular que estivera durante tantos séculos e con tanta intimidade e con tanta proximidade envolteito na antífona e no canto do breviario e no canto coral. E é conmovedor, volo sabedes mui ben, nas mañás xubilosas de Xaneiro cando cai a neve ou nos días de festa, ver como as velliñas, esas velhas de Galicia que parecen feitas da mesma substancia empalpable e marabillosa con que se fan os bosques, con que se fan as torres, escoitan os responsos latinos e escoitan o desarrollo da liturgia e comprenden; porque o latín litúrxico ten esa generosidade, que se abre; xa non é o latín da toga, xa non é o latín dos pliegues simétricos da toga, sinón que é o latín do manto, que é ao mesmo tempo o manto do mendigo, o manto do filósofo, o manto errante de tódolos grandes poetas que teñen sido, o primeiro deles o pobo.

7. [A expresión artística: primacía do Románico e do Barroco]⁸

A nosa arte é a arte románica. A arte románica, que leva ese nome de románica, que é un diminutivo de romano, nome que xa sabedes desde a escola que é un nome mal posto. Como tamén é un nome impropio o nome de arquitectura gótica, que non debe aos godos nada como non sexa que os godos procedían cecais de bosques de coníferas; procedían seguramente de bosques de coníferas e dicen algúns intérpretes

8. O fragmento pertence á conferencia inaugural do curso da AGUEA pronunciada no Centro Galego de Buenos Aires o día 19 de Agosto de 1959.

románticos que a idea da oxiva é a idea do bosque de coníferas, a idea da rama ten a forma da oxiva e todas esas cousas que xa foron espalladas por os románticos. De maneira que, dentro de calquer ermida románica igual que da catedral de Santiago ou de calquer outra construción deste tipo, que naturalmente as que se conservan son casi todas construcións relixiosas, porque estas superan as modas temporales, sempre se ve neste arte románico, como dentro da prudencia, dentro da experiencia do arco redondo, que é seguro, o arco que non creba, o arco que é ben calculado, debe ser eterno, como é eterna a pedra, como é eterno o fundamento do mundo. E esta bóveda redonda, esta bóveda de medio cañón, que é unha bóveda sempre limitada, pero que é segura; todo o contrario da bóveda oxival que xa significa unha dialéctica, significa unha fantasía

Galicia é fondamente románica e aproveita dos romanos, facendo graciosamente románica, aproveita esta construción, mais dentro dela, na decoración, nas pinturas, nos relevos, na flor dos capiteles, nas arquivoltas, no lor das fenestras desplega tódalas gracias da mañán e non hai gracias barro[cas], non hai gracias de outono, non hai gracias de vendima, son todas gracias de sementeira; non hai gracias de serán nin de noite, son todas gracias de mañán e incluso veñen a decorar as fenestras románicas e veñen a decorar os tímpanos todas aquelas fantasías de tapiz, de alquimia, de cavernas probáticas e sagradas dos persas e dos pobos orientales.

Surxe de pronto a gran loucura do Barroco; porque foi tomado como unha loucura o Barroco, como unha loucura e como unha dexeneración, cando realmente o Barroco é unha das formas máis puras, máis grandes do desvelamento do ser galego e, polo tanto, un expresionismo da súa cultura; porque o Barroco está igual na paisaxe, está igual no carácter, está nas festas. En fin, claro, eu tampouco son dos máis ardentes partidarios de explicar a historia universal e explicar a historia dos pobos según as fórmulas de arte dominantes en cada tempo. Fálase do arte Isabel, do arte Cisneros, da política barroca; dícese que si os ministros de Mª Teresa de Austria, por exemplo, practicaban respecto de Polonia ou respecto de Francia unha política barroca; do barroquismo de Versailles, do barro-

quismo de Viena e do barroquismo de Sans-Souci, etc. A min paréceme que en todo esto hai un pouco de escola, hai un pouco de influencia dalgún grande mestre que tivo este sentimento, que tivo, en certa maneira, estas ironías. Pero, de todas maneiras, hai que pensar que o Barroco, unha das grandes glorias do século XX e das xustificacións de que é merecente o século XX é haber restaurado a dignidade, a beleza e, sobre todo, a intención, e máis que nada a urxencia, a necesidade cósmica, a necesidade pensada por algunha mente suprema dende os orixes das cousas, desde un momento dominado do mundo, este arte barroco e estas formas belidas barrocas; inda non se sabe ben o que significa a palabra. En Vigo, no antigo Vigo que describía Taboada Leal naquela famosa descrición topográfica da cidade de Vigo, impresa na época romántica, fálase, e falaban os vellos seica tamén, dunha fonte que era a fonte da Barroca. A Barroca é un topónimo en Galicia. Os autores dicen que o Barroco significa, tódolo sabedes, esas perlas mal feitas, baratas, que se venden ao peso pra adornar os calzados, pra adornar as dalmáticas das vellas cidades da antigüedad italiáns, e por aí; é un término que anda por aí. Outros dicen que é unha palabra portuguesa posiblemente. Tamén se ten relacionado cunha das formas realmente barrocas, coas formas do silogismo; pero, en fin, sea o que sea, no Barroco, nas formas de vida do Barroco, especialmente na descriptura, especialmente na escultura, hai que distinguir a arquitectura barroca da escultura barroca dunha maneira singular. O Barroco non busca a personalidade; así como a personalidade está fundamente procurada e pescudada e estudiada e conquerida moitas veces no Románico e abonda unha cariña calquera de santo nun capitel pra que teña unha sonrisa e unha expresión e sea ela e non outra cousa, en troques, os barrocos traballaron moitas estatuas, fixeron magníficas estatuas (había grandes estatuarios), pero estas estatuas desaparecen no conxunto, non son máis que elementos ornamentales; todo o máis son como acentos, son como eses símbolos, eses signos ortográficos de *arsis* e de *tesis*, que no verso antigo significan unha maior elevación, unha maior depresión da voz. Por eso, está moi adornado de fermosas estatuas, evidentemente traballadas con mestría, o Obradoiro de Santiago, como está a fachada de Oseira, como están moitas iglesias, como están tódolos grandes ... as

grandes carballeiras douradas e ben traballadas dos altares barrocos, e ningunha desas estatuas se pode contemplar soia. Soia sofre, atópase desamparada, quere correr como un monxe que se ve apartado do seu claustro ou como un peixe que é sacado da auga; quere volver ao claustro ou á auga, porque solo naquel conxunto sinfónico ten unha voz, ten un papel, ten unha medida, ten un acento, ten unha *arsis* e unha *tesis*, ou o que queirades.

De maneira que, entón, claro, a arte barroca hai que distinguir esto. E, vamos, eu vexo o barroquismo non solo na arquitectura e na escultura e na pintura; no traxe, na etiqueta, no gusto pola vida; porque fronte ... podemos decir, por exemplo, si houbera un Brillat Savarin, que xa os hai (aí está Alvaro Cunqueiro e outros grandes mestres e outros que non teñen escrito as súas, non teñen formado os seus sistemas filosóficos e de gastronomía...). Así como podemos decir que un platiño de troitas, un vasiño de viño chirlán, unhas pataquiñas, unhos grelos, é un plato románico, e o caldo é románico, a empanada é barroca; e o flan é barroco; significa sempre así o final das cousas; significa sempre un gran complemento, unha grande madurez. Pero as metáforas, que son necesarias prá vida, tan necesarias como o pan e moitas veces máis necesarias cás mesmas ideas, as metáforas tampouco se poden levar moi ao extremo do hourizonte, de tal maneira que se convirían xa en cousas rixidas. Precisamente a idea de metáfora consiste na súa constante novidade e na obrigación que ten de se adoitara a novas atmósferas constantemente. Por eso, dentro do Barroco temos que contemplar as formas de vida e temos que contemplar a grande alegría de Galicia, a grande alegría das festas, a grande alegría do falar e a grande alegría do viaxar. E entón diredes: “— ¡Ah! ¿Como se pode conciliar, como se poden concertar cousas tan desemellantes como son o senso de espiritualidade inmortal, o senso dese home Pantelas, por exemplo, que tocaba aos mortos sendo el un blasfemo e non crendo aparentemente en ningún dogma da Igrexa? ¿Como se pode concertar con esta alegría á que se entregan os homes e as mulleres despois de asistir ás misas parroquiais e despois das grandes camiñatas de penitencia?”. Pois eso é precisamente o que significa o Barroco.

8. [A paisaxe, a aldea, o camiño, o río...: esencia de Galiza]⁹

Unha paisaxe é obra de unha cultura. Non é solo que podamos ver, por exemplo, os riscos do camiño román ou as ruínas do castelo, de Pambre ou de donde sexa, ou o castro formando a veces unha gran asamblea arredor dun verde val ou dun val donde cantan as augas. En donde non haxa nada deso abonda o camiño, abonda o souto, abonda a figura; esa figura marabillosa, tamén lírica, ese conxunto de estrofas e de formas que adoitan os eidos. ¡Quen soupera a historia verdadeira dun eido! Dun eido destes vellos de Galicia, que son tódolos eidos vellos de Galicia; que primeiro foi do gran magnate; primeiro sería propiedade colectiva da tribu e despois alí se marcou a individualidade, coa súa forma unhas veces rectangular, outras veces raiolante, outras veces alongada, como é cuando baixan estes conxuntos como aquel monte Padornelo que parece unha casula broslada pechando o hourizonte de Mondoñedo. En fin, todas esas formas dos eidos. ¡Quen soupera a historia íntima de tódolos amores, de tódalas xenreiras, de tódalas lembranzas, de tódalas arelanzas que despertou un eido, de tódalas maus que o traballaron e de tódolos pés que o triparon e tódolos muros que tivo e tódalas xeneraciós de arbres que se sucederon e tódolos frutos das colleitas que pasaron!.

Inda hoxe a aldea, que é inviolable, que quedan partes dela completamente vírxenes, pois verán ustedes que o campesino sempre tende a organizarse en retábulo; pero sempre trata en esta vida a pesar de tódalas súas dificultades de transparentar cómo debe ser o ceo. E o ceo, pois, é o retábulo; e alí aparecen en esquema, pero mui coloradiños, todos os cotos da alegría da Resurrección e o coto do Calvario e aparecen as fontes e os oficios; e se ven carpinteiros e se ven carreteiros e se ven carros de herba fragante e se ven as vendimas e se ven as mulleres e se ven as mallas e se ven os riachos que van correndo por alí e se ve o inverno e se ve o vrau e se ve, por un lado, o neno Xesús e, por outro, demos espantosos que argallan coas súas risadas fantásticas polo medio das carballeiras. Todo ese sentido de organización, en fondura, dunha especie de mundo que é o retablo de igrexa. É o retablo e é o capitel románico, e é o retábulo románico e o retábulo barroco instrumentado en tantísimas forzas.

9. A maior parte dos fragmentos seleccionados corresponden a intervencións de Otero xa citadas máis arriba; algúns a dúas novas intervencións: o discurso pronunciado en Santiago o 21 de Novembro de 1967 con motivo do ingreso de Ramón Piñeiro na Real Academia Galega; a conferencia pronunciada o día 28 de Febreiro de 1975, co título *Castelao, hoxe e sempre*.

Hai moitos camiños nas aldeas que vanse ensarillando us nos outros e vanse adeitando ás bocarribeiras e paran nas fontes e sinten o que se fala nos pazos e nas soleiras dos bares e chegan ás cidades e se fan rúas e volven novamente a ser camiños. Estes teñen unha chea realidade: son obras tamén da cultura, obras inconscientes da cultura, na cual entra tamén un certo senso da beleza, porque parece... da beleza... porque parece que ese camiño vai escollendo os lugares, os observatorios máis a propósito pra poder disfrutar das nubes, das bidoeirás, dos outonos, do devalar constante das cousas. Pero hai outros camiños que se perden. É moi triste, é unha cousa melancónica e fermosa que así como se perde moitas veces un cantar na brétema, como se perde unha vocación xuvenil na vulgaridade ou na estupididade da vida, moitos camiños se perden no ermo e pouco a pouco sentimos con amor como xa non os pisan nin os zocos dos vellos patricios nin os pés miúdos das pastoríñas, que pouco a pouco no medio dos toxos, no medio das xestas, aquel camiño se vai perdendo. E hai como unha morte dun neno, hai como o sentimento da morte dunha ilusión na perda dese camiño.

Os grandes souts venerables, os grandes souts teñen xa esa fragancia, ese ulido dos recordos e xa os nosos pés empezan a encontrar na follateira descida e pousada en grandes mantos cheos de lembranzas, máis ilustres cós pergameos monacales; porque os castiñeiros rexistran o pasar das xeneracións e saben tanto das vellas xentes labregas, dos fidalgos, dos poetas, dos descoñecidos, dos errantes, dos tolos, tanto tanto como poden saber as magnolias dos pazos.

Que voan máis altos; ¡ahl, pero ¡que fermoso é, miñas donas e meus señores, un xardín abandonado dos pazos de Galicia! ¡Aqueles roseiras que pouco a pouco se van desfollando en cuanto trema un pouco máis alto o chafariz do xardín! ¡Aqueles laranxas que, inda esmorenado o pazo e rotas e rompidas e crebadas as grandes pedras onde os invernos deixaron as súas memorias de sentimento e de amor e de esperanza, tratadas e dibuxadas nos orcelos que os recubren! ¡Aquel cantar dos paxaros polas mañáns, que fan de cada araucaria, fan de cada alcipreste, eses alciprestes que son *clercs*, que ás veces son *runfóns*, pero tamén son trovadores e saben reco-

lloer o aire que pasa e, sobre todo, saben facer esa xentil cortesía, esa cortesía dos pazos de Galicia, que facían os fidalgos da beiramar e do Ulla; esa cortesía que fai o Santiago Apóstol do Pórtico da Gloria en Santiago; non o gran Santiago central nin o Santiago que mira por o peregrino, o que está cos máis apóstoles.

Este maino pousar da brétema e da chuva galega; esta longa caricia tan fermosa, tan nosa, que parece que nos nace da alma; que algunhas veces parece que a iauga en Santiago ao chover nace das mesmas pedras; esta iauga que ten unha interpretación diferente nas grandes agras de centeo douradas cuando empezan xa a ser un pouco pulsadas polo vento e nesas vellas nabeiras que son como matronas, que son como fidalgas, que son como maorazgas, que cada unha ten un nome, ten unha historia, ten unha risa, ten unha tradición, ten unha simpatía. Esa mesma chuva que canta diversamente sobre unha cúpula universal, unha cúpula de tendencia dogmática, definidora, cerrando un horizonte enteiro da filosofía e dos avances do espírito do home cara a perfección suprema, que é a volta ao Paraíso; o regreso ao Paraíso do noso grande Teixeira de Pascoaes. E ten outro canto cuando resoa nos grandes claustros; e outro, nos xardís dos pazos; e outro, nas pobres casas campesias.

Un arco da vella, un arco iris. ¡O arco iris! ¡O fenómeno máis marabilloso da natureza! Aquela que fixo preocupar a Séneca e a Newton e a Schopenhauer na teoría da luz, ao que desafia coa súa beleza espontánea, pura, de moitas pupilas de rapaciñas mortas que parecen alí acesas; desafia tódalas teorías científicas. Dicen os paisanos da nosa terra: “— *O arco iris, o arco da vella, que se alimenta dun regueiro e doutro regueiro.*”

Castelao amaba en Trasalba a posta do sol. ¡Que grandiosa, nas montañas do Suído e do Faro de Avión! ¡Montañas que vibran con un azul, con unha corda tensa cando se pon o sol! E gustáballe a potencia daquel paisaxe, que non ten o mimo das Rías Baixas, pero ten grandes carballeiras e ten agromadas tremendas de centeo.

Hai que ser como o Miño; hai que ser como el, a un tempo campesío e cidadán: saber camiñar, saber marchar pola vida sin deixar que ningún día quede sin o beneficio dunha canción, dunha lembranza.

O Miño nace en terras graves, en terras austeras; a serra de Meira mírao salir xurdindo, como xurde unha canción, da fonte Miñá e dos regueiros dela con aquela melancolía con que as nais ven salir aos mocíños xa mui alfaietados e mui dispstos prá festa; xa non son unhos nenos, xa son uns mozos. E así, por aquelas terras verdecentes da Terra Cha de Lugo vai dando voltiñas e o Miño parece, entón, un mozo garanduxo que sale cunha espiga nova ou cunha folla nova de loureiro ou de centea nos beizos esperando por seu amor. E pasa por diante das terras de Lugo e en Lugo ofrece ante aquelas torres e aquelas murallas o tributo eterno da Galicia verde á lei romana, á lei do pretor, á lei de bronce do pretor e da lingua latina que alí está estatuada naquel coto solemne. E pouco a pouco é chamado polo mar e ao mesmo tempo el chamando por infindos ríos, cada un coa voz nena da súa fonteliña, vai afondando nas súas ribeiras e aparecen ao pé de Chantada; entre Chantada e Lemos aparecen as primeiras vides, que é o helenismo, que é a gracia latina. E cando chega aos tres ríos, naquel paisaxe de bocaribeiras broselado todo el como si foran casulas de grande festa, da festividade do patrón ou como [se] foran teas ofrecidas pró adorno das reinas, entón, alcontra o seu amigo, o seu compañeiro, que é o Sil. O Sil das baladas, que vén de mui lonxe, que vén dos montes astúricos e que vénlle decindo: “— *Tamén Ponferrada, tamén Villafranca, tamén aquela terra do Bierzo onde os románs buscaban o ouro máis fermoso con que se adornaban os altares e as frentes e as bellezas das emperatrices; tamén o Bierzo é unha terra de corazón galego e quere ser unida, incorporada ao noso sentimento da cultura.*”

E vai o Sil ao pé das altas montañas que gardan sempre esa neve das cumes e en cuías entranas se conservan as máis puras raigañas de emoción, do pasado casi sin tempo da nosa terra; porque alí o tempo confúndese con esa eternidade das cúpulas solemnes das Medas.

E pouco a pouco o Miño vai entrando nas súas ribeiras; e el, que é fillo de Galicia, despósase con *madame* Ribeira, con misia Ribeira, coas archiduquesas Ribeiras, que son a do Miño, a de Avia, a do Arnoia; e o anel dese matrimonio, o anel dese amor, é a ponte romana de Ourense, esa curva da ponte de Ourense que é a máis fermosa trazada polos arquitectos; por ela decorreran as vidas que son como ríos, decorreran os soles e decorreran os días. E así, chegando pouco a pouco, xa deixando a un lado Portugal coa melancolía de non poder estar xuntos baixo a mesma bandeira, pero sempre co mesmo espírito tendido cara o infinito, cara a inmortalidade, o Miño, como un vello petrucio cheo de contos, contando os contos nas súas praias, coas praias dos ríos; esas fermosas praias que teñen esa area tan ben peneirada por tantos peneiros ou tantas peneiras como vai o río movendo no seu rodicio; esas son as memorias do río pra quen sepa escoitalas. E cando morre pé do facho de Santa Tecla, Olímpe céltico de Galicia como lle chamou Murguía, aquel monte que sabe ordear en corales harmoniosos igual o canto dos pinos que as ondas do mar, que as mesmas brétemas que figuran tódalas posibles construcións arquitectónicas. Entón, o río, ao morrer, morre como morren os petrucios, cheo de historia e cheo de ternura. Volve a ser neno porque sabe que no seu vasto peito e dinantes de se rendir a ese bico salgado do mar que representa a morte, pero que representa tamén a inmortalidade, en ese intre cantan en el tódalas fonteliñas da Terra Cha de Lugo e dos vales ourensanos e dos vales de Pontearreas e da terra do Condado e así de tódolos ríos.

9. [Os poetas e a lingua: o poder do lirismo]¹⁰

Eu, meus amigos irmáns, quixera preguntaros: pero, ¿que fai o poeta neste mundo? ¿Pra que veñen os poetas a esta terra de loita e de ambicións e de obscuros degaros e tremendas torres de odio ou de finas torres de marfil? ¿Pra que vén o poeta? O poeta, xa o dixeron os antigos, xa cantou o verso heroico de Grecia e o verso amábel daquela xente daquela lingua que tiña tantas expresións, molladas no orballo matinal da humanidade. Os poetas, Orfeo o primeiro deles, viñeron á terra para rectificar

10. As palabras do orador de Trasalba pertencen a algunhas das intervencións antes indicadas.

un gran error; os poetas son os depositarios da verdade; chegan ao mundo como os ángeles; chegan ao mundo como nenos; chegan ao mundo como inspirados, ensoando, abren ao mundo os ollos e vén a luz do día e vén a doce lúa paseándose melancólica polos espacios e acariñando as fiestras detrás de cujos vidrios velan a ciencia, a metafísica, a poesía ou o honor das raparigas. E cando os ollos dos poetas coídan a pasar o triunfo da beleza e o triunfo da gracia e o triunfo da inmortalidade nos altos cotos do pensamento e do poder, atopan que os altaneiros, que os ruís, que os malvados, que os escuros, con tódalas artes humanas que son os seus orbes misteriosos e prestixiosos van escalando a tantas posicións; e entón, o poeta chora lágrimas amargas, chora bágoas amarguradas. Pero os poetas levan en si o orden do universo; levan o número, levan a lei; e co seu canto inmortal, chega o canto de Alfeo, chega o canto de Platón, chegan aquelas palabras que Diótima, a estranxeira de nacionalidá, dixo no diálogo platónico: “— *Os poetas volven ás estrelas o seu fulgor, volven á primaveira o seu mensaxe, volven aos nenos a súa inocencia, e son realmente os que gobernan os nosos corazóns e esas patrias perseguidas, esquencidas, morredizas, baixo a gadoupa da tradición, da tiranía, da noitebrega luz escura doutros tempos.*”

Mais eu debo falar na miña lingua antiga aos meus paisanos; porque a nosa lingua antiga dos Canzoeiros non é un *patois* abandonado nas vellas corredeiras aldeáns; non é unha lingua esquencida e morta sinón que, polo contrario, hoxe hai moitos milleiros de corazóns xuveniles na nosa terra e en toda Europa e en América que agardan nada menos que o cumprimento daquelo que foi o ensoño dos poetas do Medioevo cuando espertaban os abrentes do Románico nas catedrales e nos poemas; que foi o entusiasmo de Curros Enríquez cando coa súa lira de bronce loitaba pola liberdade e pola democracia; que foi o engado do bardo Pondal na súa verdecente soedade de Bergantiños; e foi o consolo da pombiña ferida e traspasada de amores, a dulce Rosalía no val de adeuses a Padrón.

Facer da nosa lingua galega, facer do noble romance en que el-Rei Sabio cantou as máis maravillosas harmuñas místicas en honra da nai de Deus e soupo reír e soupo

celebrar tamén nela aquelas regalías da terra de Galicia, como son os mares das nosas costas e o bon viño de Ourense. Eu... este ensoño é que a nosa lingua de Galicia, a lingua dos primeiros homes do Medioevo, dos primeiros homes de sensibilidade moderna, como Mendiño, como Xoán Zorro, como Airas Núñez, que souperon cantar o amor e souperon acompañar o seu verso sonoro e bretemoso ao ritmo das ondas do mar de Vigo e do mar de Corrubedo; quixéramos que esta lingua nosa chegara a ser (é un degoiro demasiado ambicioso; pero as xentes, os ánimos, os pulos, os corazóns e as culturas mídense pola grandeza do seu imperio), que chegara a ser a primeira lingua literaria do Atlántico. A primeira lingua literaria do Atlántico que chegara a xuntar a todos os descendentes das nacións celtas, os descendentes de Portugal e España, en este verbo harmonioso; porque a nosa lingua de Galicia, traballada perante séculos e edades enteiras polo aldraxe, polo esquecemento, pola inxusticia, pola pobreza, tivo en eses séculos seu noviciado. E entón, agora, está preparada, está disposta pra enfrentarse cos máis terribles problemas do pensamento e igual sirve pra cantar o arrollo e o encanto dos vellos outonos de Galicia, cando o canto das vendimas érguese polos ribeiros e vai coas primeiras brétemas do inverno amolecendo e envolvendo nun ensono as maravillosas formas de vida e as formas da natureza, que pra revestir os máis duros conceptos filosóficos, pra falar metafisicamente en eses intres en que o home se atopa soio diante das posicións extremas da dor, da inmortalidade, da morte, do xuício final.

A grande poesía lírica, que é a poesía nosa. Unha poesía, que inda que se non escribira, está na aldea, está nas palabras, está no canto do linguaxe, está nos silencios. E precisamente por eso, o pobo galego e a cultura galega tende á inmortalidade; porque o lirismo non se esgota nunca; o lirismo vai connosco sempre, calado ou patente, manifesto ou oculto, en forma de arelanza ou en forma e en semellanzas de ecos, de tempos e de medidas anteriores aos que vive o que se decata dese fenómeno da fondura súa, que é a personalidade humán, nunca esgotada. Porque se poden esgotar, como se di naquela cousa de San Agostiño, se poden esgotar tódalas augas de tódolos océanos, pero non se pode esgotar esta fondura abismal da poesía da personalidade humán, que se trasluce e se trasluce

sempre, a veces envolveita en néboas, a veces equivocadas, sempre incompleta. Porque a poesía épica pode rematarse e ten un remate, ten un *finis*. A poesía lírica non pode ter un *finis* nada máis que, cuando por os decretos do Eterno, a derradeira palabra de amor e o derradeiro salaiar da morte dun ser humán se producen debaixo da bóveda dos ceos, é decir, desto que antes lle chamábase dos ceos e que hoxe vai marchando nesta perelinaxe constante; porque agora, dentro das condicións físicas do cosmos, todo é Camiño de Santiago; tódolos mundos -antes eran solo as estrelas da Galaxia-, tódolos mundos camiñan, camiñan; e polo tanto, esta poesía lírica é a prenda da inmortalidade, sempre preguntando, nunca rematada. Desconfiade do que remata. Non remata a tragedia; pode rematar...; a poesía épica remata necesariamente e é tan grande...; claro que, na poesía épica, moitas veces, os rubros envolven, pois, realidades e fonduras que non responden a eles; por exemplo, na poesía de Virxilio; na poesía de Virxilio, períodos, episodios ou momentos ou intres como aquel en que Eneas descende aos infernos, teñen unha marabillosa beleza lírica. E é que, como decía Edgardo Poe falando de Milton, o que salva a poesía épica son os elementos líricos que, querendo ou sin querer, se entremisturan cos seus elementos, co seu acento, cos seus tonos épicos, co seu decorrer. E por iso, nós pertencemos a unha cultura fondamente lírica, xa desde os seus orixenes; e por eso, os nosos grandes poetas son líricos; e por eso, o noso sentimento da vida é fondamente lírico; e por eso, hai sempre unha acusada, unha chea personalidade; e eso se ve no Romantismo.

E por eso temos cousas tan marabillosas na nosa poesía dos Cancioneiros, en donde hai que fuxir un pouco (xa se está fuxindo) e agardamos que dentro de pouco sexan algúns destes poetas dos Cancioneiros tan populares no senso de respecto, de amor e de comprensión como son os grandes poetas románticos do século XIX. Aqueles cantores do mar de Vigo; pensade na significación terrible, magnífica, simbólica, que ten a cervá (que é unha significación evangélica), que ten a amiga, que ten aquela danza "beira das ondas do mar de Vigo", cuando a bailaba aquel corpo sutil, aquel corpo delgado. ¿Qué é aquilo? Aquelo é a encarnación da alma; aquilo é máis có amor, é máis que a amada. Todo esto vén a ser unha espe-

cie de superación do platonismo; hai poemas curtos, pero precisamente por ser curtos conteñen en si un poder faiscante de pasión e unha perfecta expresión en cortas palabras, que son dignos de ser comparadas cos de Hölderlin, cos seus amores, cos de Novalis. Aí están na nosa poesía da Edade Media e sempre aparecen, como aparece esta “dona do corpo delgado”, “sobre o sagrado de Vigo / e de Vigo no sagrado”, sobre a terra dos mortos. É o vencimento dos mortos; esto é a superación da estadea e de tódolos medos nocturnos. A figura sáfica, a figura marabillosa, a figura, non digamos da Virxen porque é outra cousa. Posiblemente, ceccais, haxa en esto un degoiro e unha lembranza daquela antiga sabiduría platónica ou anterior aos platónicos; aquela figura que podemos para non ... entrar nos pre-socráticos e nese mundo tan marabillosa de Empédocles de Agrigento e de tódolos grandes filósofos anteriores a Sócrates, nos cuales hai tamén prá poesía galega unha certa ensinanza, porque hai o lirismo. Pensemos na figura de Diótima, por exemplo; algo de Diótima: esa esperada ten a forza das baladas nosas e ten, sobre todo, a señora, “o señor”, que lle chaman así porque xa está nunha categoría anxélica, por encima do home e da muller.

10. [Compostela: a cidade esencial]¹¹

A noite de Compostela: vinde conmigo por ela. Non pensesdes, de ningún xeito, que vos vou levar a ningún lugar de mala sona. A noite de Compostela é campesía, é de ermos, é de pazos, é fina, é paciana, é simpática. Eu, ademais, conezo a tódalas gárgolas, a tódolos estudantes, a tódolos noctámbulos, a tódolos sereos, tódolos recunchos; e igualmente me sinto veciño e me sinto ben recibido no cerne das rúas por onde pasou desde fai tantos séculos a máis fina xentileza de Occidente; por donde pasou a xuventude que, naqueles rueiros tan vellos, casi románicos, onde a fame é negra, pero ilustre, heroica e nunca implorante. Aqueles rueiros donde ao pasar, por exemplo, polo calexón das Fraguas, perto dos Concheiros, camiño de Lugo, vía francixena das perelinaxes, a fronte se sinte resgada e bicada polos loureiros máis eleixiacos e máis fermosos do desamparo das vellas ruínas.

11. Fragmentos tirados da conferencia *Cinco noites en Compostela*.

Vinde connigo. Durante moitos anos, eu tódalas noites, agás en moi rarísimas ocasións, fixen a grande rolda ou a pequena rolda. A pequena rolda, a obrigatoria, que é como si dixéramos a carreira breve polas rúas de Santiago, non é máis que dar a volta ao redor da catedral, das catro plazas onde ancora a basílica do Apóstol. A grande rolda, a grande volta, é dicir, a facultade de Teoloxía, a facultade máis outa, pois é andar toda a noite sin plan guiado, levado por as rúas, por infinitas chamadas que pululan e latexan na noite compostelán, chegando deica Santa Clara, chegando deica a ponte Mantible, por un rumbo; por outro, baixando deica Sar e as súas augas malencónicas na noite, dando a volta a aquela malencónica eirexa de Belvís; paseiando pola Ferradura na noite mollada, na noite latexante que ten algo de oceánico e percibindo no vento na Ferradura, naqueles grandes carballos, en aqueles xigantes eucaliptos, percibindo a loita de dous ventos. Porque en Santiago, no labio, no sabor do aire, na vista dos árbores elexidos polo vento, no rostro, percíbese sempre a loita de dúas atmósferas, galegas as dúas, entranamente galegas, que son a atmósfera do Tambre e a atmósfera do Ulla. A Ulla e o Tambre loitan sempre e esta loita pódese casi precisar como se fora a loita de dous ejércitos.

Pasamos pola Conga e aparece o muro de San Paio e alí está o farol, que noutra época era de óleo ou de aceite; despois, foi de petróleo; hoxe é eléctrico; ¡ que máis dál! ¡O farol da Conga, cravuñado no muro de San Paio, o farol máis fermoso das noites de Occidente! É un farol, o único farol en que os estudantes poden ler á presa unha carta de amor; o único farol en que se poden encontrar dous pra irse noutra época, seguramente, pra irse batir ás portas dun cementerio; un farol onde a chuvia se fai en certa maneira cortesana e galana; un farol que de fixo as monxas, pechadas naquel inmenso e fondo mundo, que ten resoancias de caverna e ten directa comunicación co ceo, deben sentir aínda hoxe a tentación da cita romántica, do billete perfumado, dese revoar da capa do estudante, feita de tebras, de recordos, de aventuras e de esperanzas.

No século XVIII a Universidade de Santiago, as altas clases de Galicia, todo raiola con esa medida palaciana, fina e cortés do clavicordio, do verso. Hai cuarenta títu-

los, entre condes e marqueses, que viven en Santiago. Hai unha vida de salón extraordinaria.

Vamos a supoñer un colexial de Fonseca, que eran os personaxes máis encumbrados de Galicia. Este colexial pode ser perfectamente un home que non se casou porque anda así, así; pero, en fin, ten certo, moito señorío; ten xa cuarenta ou cincuenta anos ou sesenta anos; ten unha boa librería, vive na Rúa Nova; e o home está contento alí na noite, preparando un alegato, porque é un xurista e fixéronlle unha inxuria mui grande. A un colexial de Fonseca que un día de festa grande na catedral, con botafumeiro, con chirimías, con todas as sete mitras dos coengos cardenales e os sesenta e cinco coengos da catedral de capas pluviales, el alí recibido e ¿ser posposto a un coengo nunha colexiata? (A colexiata de Padrón, Iria Flavia podía ser; a colexiata da Cruña, a colexiata de Crecente, outra colexiata). “— ¡Eso non pode ser!”. Entonces, o home pasa as noites coa súa pluma de ave, coa súa pluma de ánade, rasgueando nada menos que un daqueles tremendos, aquelas tremendas apelacións que lles chamaban “recursos de fuerza en conocer” dirixida á Audiencia que radicaba tamén en Santiago.

En vez de encontrarse cun libro teolóxico, cun libro xurídico, aparece un volumen pequeno, un volumen liviano. Pode ser Anacreonte; posiblemente será Catulo; ou será Propertius ou será Ovidio, poetas mórbidos do amor; e aqueles versos que levan a outro mundo: “— ¡Qué fago eu aquí nesta sala grande con estes tristes espellos, con estes bufetiños donde escribo, con estes libros, que parece unha bodega de viños antigos de saber, pero son inhóspitos envoltos en estes pelillos de pergameo?”

Entón pensa naquel verso [que] desprende un ulido de cabeleira loira de muller. Sempre hai nos versos dos poetas latinos un latexar de seo feminino e hai un ulido de cabeleira loira ou de cabeleira morena, de muller incomparablemente exposta. E entón, o home pensa que hai un recunchiño no Inferniño donde hai unha vella cun candil e un nariz de gancho e hai unha rapaciña das Rías Baixas que ten unhos ollos de liño e que está alí, en fin, entegrada ao que sea. E entón, o home síntese Tenorio, envólvese na súa capa, recada o seu espadín e sale pola rúa.

Pero ao botarse naquel tempo un colexial de Fonseca tan grave, tan solemne, tan etiqueiteiro, ás rúas de Santiago, ten que se esconder detrás dun soportal porque avanza unha comitiva de estudantes. Vén diante deles don Buono Chiodi; don Buono Chiodi é o mestre de capela na catedral e a pesar do seu carácter eclesiástico vai ao fronte da pandeirada e da farra. Alí van todos; ¡que non o vexan!

E cando vai baixando (ten que baixar por diante de San Francisco), xa non pode volver atrás. Alí está a porta do cemiterio da Orde Terceira. ¡A porta do cemiterio da Orde Terceira! . E o home ten medo; vai pensando en chegar ao Inferniño; está vinte varas máis alá; si peta así ou rebuñá como os gatos disimulados, aparece a vella co candil e pode penetrar naquel recinto de pasión; pero está alí o cementerio e no cementerio unha mau que dice así. Entón, o home ten medo e trema e apela ás Teoloxías e o Dereito Canónico non lle serve pra nada e hasta parece que tódolos monstros do Pórtico da Gloria, o monstro da luxuria, o monstro da lascivia, con aqueles picos, con aquelas garras, andan rosmando como cas ao redor del. E entonces, esvaécese e cae; cae elí; pero, ¿que pasa? Vén unha ronda de estudantes: “—Aquí está o gran colexial”. O ispen, o visten co hábito dun frade e póñeno en San Francisco entre catro velas. E cuando desperta: “—¡Ai, que horror!”. Menos mal que os fradiños o recollen, o confortan cun bo chocolate e volve despois en boa compañía a meterse no leito da Rúa Nova e non pensar nunca en mergullarse nas tebras perigosas, no mar pecadento da noite borralenta de Santiago.

11. [Rosalía, Cabanillas, Castelao: devoción, admiración, fraternidade]¹²

12. O fragmento dedicado a Rosalía pertence ao discurso *Homenaxe a Rosalía* pronunciado o 24 de Xullo de 1959 no Centro Galego de Buenos Aires; os outros corresponden a intervencións xa citadas.

E tiñas que ser ti, Rosalía, unha pobre muller, quen collera a Galicia a ramo de morte e no seu xenio e no soplo do seu dor e na súa dedicación, cravuñada como Cristo, pois como Cristo tiveches a túa pasión pra salvar o xénero humano dos galegos, volver a ser Galicia outrora aquela patria das alboradas e dos abrentes, aquela terra espranzada, volvendo outra vez á cántiga do traballo, volvendo outra volta aos emi-

grados e reconocidos cunha forza podente, sutil e xenerosa, volvendo novamente aquel vello romance tan cheo de matices pra expresar o amor, a lembranza, a espranza e a grandeza de esprito, a ser unha lingua respetada e aplausada en calquer recanto do mundo onde latexe un corazón e pense sereamente un cerebro.

Ti fuches, Rosalía, a creadora da Galicia moderna. Despois viñeron outros: veu o verbo pondaliano, veu a chama ergueita de Curros. Pero ti, nada nos arrabaldos de Santiago (moitas veces nos arrabaldos como na curtiza do árbol é donde latexa a vida máis xenerosa do corazón das cidades), envolveita desde nena no aldraxe, unha noite fuches levada por un paisano; unha noite de Febreiro en que as estrelas tremelocían como fachicos apasioantes e fuches acollida, non no pazo dos teus antergos coas súas solainas orfebradas, coas súas salas cheas de espellos que refrexaban os vellos fantasmas; non donde eras merecente de ser acollida; fuches acollida por o doutor Varela de Montes, fuches acollida no fogar dos pobres, no alcázar da miseria, mais tamén no pazo e nas torres da esperanza, naquel grande Hespital de Santiago onde as fontes harmoiosas dos cinco patios cantigaron durante séculos tódalas cantigas de tódalas esperanzas de Galicia.

Esta Rosalía que foi, non a primeira de Galicia e de España, foi a primeira lírica de tódolos tempos; desde aquela Safo perdida casi no misterio da cultura grega hasta hoxe, non se produxo semellante milagre de contemporar nunha alma humana a fondera do seu dor e do seu esprito. Así se achegou a Deus polos camiños máis duros e máis difíciles e hoxe en tódalas máis requintadas universidades, nos centros de estudos máis desconfiados e máis severos, aparece esta poesía de Rosalía como inanalizable, escapa da historia literaria, entra na historia inmortal das almas, que van desvelando o ser de Galicia pra facelo centro da cultura occidental e pra facer do noso romance a lingua que sea lingua literaria, a lingua da xuventude, a lingua da poesía de tódolos pobos que a foula atlántica baña co seu harmonioso diapasón.

Sempre que atopaba a Cabanillas, parecía que a mañán raiolaba na súa frente. De xoven, de home varudo e forte, dono dunha risa de romería, dono dunha risa de anti-

gua bodega dos ribeiros do Miño e do Avia, dono daquela risa escolástica; porque el foi un gran *clerc* escolástico da nosa terra e da nosa fala, merecente de ter sido alumno da escola de San Martiño Pinario nos tempos de Xelmírez, nos tempos daquel grande don Diego I, o anterior a Xelmírez, aquel prelado que pra ser grande hasta nin xiquera lle faltou o desterro e que lonxe, nunha das colinas de Roma, cecais no Aventino, cecais no Quirinal. Aquí, Eugenio Montes que é, como Chateaubriand, un ciudadano de Roma, sería quen poidera descubrir o noso don Diego I, arzobispo desterrado de Santiago, cuál era o coto do grande anfiteatro, da grande cantata de fontes inda non envolveitas en conceptos retóricos por Bernini de Roma, donde só a ialma podía complacerse, deitarse, co pensamento dos ríos que baixan de Santiago, daquel ambiente místico, daquel templo de Compostela deica o mar de Arosa.

E embarcou e seguramente no barco foi a alma dos emigrantes, porque sempre tiña un cantar nos beizos e sabía falar coas xentes do pobo e dormía e cantaba e se recordaba dos seus antigos alumnos, de seus antigos compañeiros, de seus mestres e pensaba: “¡Oh, si nesta hora eu fora abade dunha boa parroquia de Presmarcos e de Posmarcos ou da Maía, estaría, entón, entonando a miña antífona diante do pobo e saía a pasear nas miñas solainas; pero non, vou prá emigración!” E así iba, hasta que un día o barco parouse; levantouse: “— *Estamos en un porto*”; non lle daba importancia; asómase e queda pra sempre engaiolado, queda pra moito tempo engaiolado por o espectáculo que se apareceu. ¿Qué se aparecía? Non era unha ninfa do mar; non era tampouco un tornado terrible, un deses fenómenos ou un monstro, que sempre andan arredor da nosa imaxinación céltica e galega; non, era, sinxelamente, A Habana, a cidade que lle sorreía, como pode sorrir a dona dun pazo á porta dunha cancela ao pé dos vellos buxos. E Cabanillas, namorado daquela sorrisa mañanceira que parecía aguardar por el, deixou o barco, meteuse na Habana e alí sentiu a grande saudade da emigración e alí comenzou a súa obra.

¿E que vos vou decir da vida de Cabanillas? Foi unha vida adicada exclusivamente a recorrer tódolos camiños de Galicia, a pulsar en tódolas portas da pobreza e da grandeza, a escoitar na noite o murmurar das lendas e das sagas; el aprendía igual do

charetear do lume nas vellas cociñas campesíñas que adeprendía e sentía cada vez máis fondamente súa galeguidade e a forma poética, a forma de endecha, a forma de romance, a forma desta rima e a forma desta cadencia que lle foi dictada polas propias pulsacións de grande corazón xeneroso, delorido e nostáxico do mar de Arousa.

Moitas veces parece que escoito a súa voz a carón de min; moitas veces parece que a súa sonrisa, que era sempre previa a calquera cousa: a unha conversación, a unha conferencia, a unha discusión parlamentaria ...; incluso aquelas raras veces en que Castelao se manifestaba duro e forte, que tamén sabía facelo, cuando había que defender a xusticia ou cuando había que exaltar a Galicia. Por eso, en este intre pecho os ollos e penso que non hai posiblemente, é moi difícil atopar no mundo un home a carón do cual se sinta esta sensación: a carón de Castelao non se podían ter sentimentos baixos, non se podían ter sentimentos viciosos nin concesións á vulgaridade; por exemplo, estando con Castelao, a nadie se lle ocurría ir a unha sesión de cine vulgar en Santiago de Compostela por exemplo; ao lado de Castelao non podía haber aqueles aburrimentos de señorito de casino que antes eran tan frecuentes. O señorito de casino, cos seus chalecos de fantasía, coa súa uña fina, coa súa boquilla, co seu fume máis ou menos modernista, respirando poemas e tristeza. Todo eso non se podía concebir ao lado de Castelao. E hai que ter en conta que moitos dos homes que fomos grandes amigos de Castelao e que traballamos, ben ou mal (coído que ben, polo menos na intención), pola redención de Galicia, fomos tamén señoritos de casino porque era o final do século XIX e era o principio do século XX. De maneira que, ao lado de Castelao, cerca de Castelao, este era como o lume nas antigas sociedades célticas; o lume era sagrado; diante del non se podía cometer villanía nin se podía cometer infamia nin se podía cuspir; era o mesmo que unha fonte purísima deitando.

Como todo el, no medio da súa grande alegría, estaba sempre propon[do], sempre estaba conteñendo un salouco; levaba sempre consigo un salouco por calquera: polo meniño, polo paisano, polo desventurado e pra el había momentos en que todos eran dignos deste consolo do fraternal salouco.

De maneira que, el, que veía e que sentía aquela enorme masa campesina estendida sobre toda Galicia, a que está ligada ao chan, a que traballa tódolos días, a que afondou cos seus zocos os camiños que van polas ribeiras e polas montañas, aquela que sin[te], que traballou e convertiu unha terra de penedos, convertiuna nun xardín amorosamente cultivado.

Eu ao falar estas cousas adrede busco a risa; sin embargo, o meu corazón non ríe. Busco a risa para non cecais diante de vós instalarme nun salouco; porque eso sería a consecuencia natural de poñerme a meditar algún tempo, en este medio de arte sobre todo, en este medio de amizade, sobre Castelao. Porque eu con Castelao fun algo así como un camiño; non un camiño, como un camiño, un vieiro que máis ou menos por fragas, por soutos máis ou menos vai facéndose, pero solo se atopa tranquilo, solo se abre ao camiño da luna e ao camiño de soños e ao camiño das vellas historias e ao camiño da esperanza, cuando influíe, cuando se comunica co grande camiño aberto de Castelao. Eu sentíao como camiñar ao meu lado; eu sin velo sentía a súa voz; eu sin velo sentía o seu paso.

A min paréceme que a vida de Castelao solo é unha. É un enorme vento; un enorme vento creador, cheo de sementes que vai espaxando, que vén desde cavernas marabillosas, non como as de Eolo que eran protervas na antiga mitoloxía, e que unhas veces canta, pulsando os carballos e os castaños e as trabes dunha grande carballera polifónica que responde con saloucos ou con himnos ou con berros a ese impulso; outras veces se engolfa dentro dun claustro arruinado e desperta as vellas emocións dos monxes primitivos; outras veces téndese desesperado, saloucante, por esas vastas gándaras de montaña, que no inverno se cubren de neve e que en toda época son a proba dos peregrinos galegos.

E Castelao foime a despedir á estación do Norte. Fai falta un libro sobre aquel andén da estación do Norte, de pedras duras, donde se escacharon tantas ilusións de Galicia e donde naceron tan fermosos desenganos que libertaron a moitos galegos de caer na esclavitude de Madrid. Pois, Castelao me despide alí e diume un abrazo e dixo: “-

Vai haber unha guerra terrible e a vamos a perder nós". E eu dixen: "*— Pero, ¿como? — Vamos a perder nós; eu che digo que non volverei a Galicia, que non volverei a ver a miña nai, que non volverei a ver os irmaus, que non volverei abrazar un pino de Galicia*". E arrincou o tren; eu fixen o viaxe profundamente preocupado e a profecía cumpriuse en tódolos seus términos: Castelao non volveu nunca a Galicia.

Chegou a ter en Buenos Aires unha verdadeira adoración como a que tiña en Galicia. Recordaba as eleccións últimas da República: aquelas eleccións coa votación enorme que houbo en Pontevedra xa excedían dos límites dos partidos políticos. Aquelo era adoración como a un xefe de pobo. E podemos dicir que en todo o decorrer do século XVIII e do século XIX non houbo un xefe de pobo, do pobo de Galicia, como Castelao. Un xefe que non era xefe dun partido político; un xefe que era un xefe sentimental, un xefe das arelanzas, unha especie de patriarca, unha especie de Moisés, pra decilo con palabras ilustres e que non poden mentir.

12. [Autorretrato: humildade e xenerosidade]¹³

Porque eu nacín co pobo e quero estar co pobo infindo de Galicia, palpitando co seu inmenso corazón, que aquí se mostra espido e glorioso.

Eu non son máis que un eterno estudante; un estudante que anda polos camiños, que moitas veces ten chegado a esta terra de Padrón, envolveita na néboa do ensono, cuando tódalas flores marabillosamente agroman.

E son un alumno dos graves soutos, deses graves soutos de castiñeiros, onde as follas van caíndo no outono pouco a pouco, manseliñamente, e parece que musitan unha oración e un consello antergo das nosas avoas e son alumno daquelas mañás de Trasalba, nos claros Chaos de Amoeiro, donde todo é brillante como o seixo e como a pedra e donde o sol mañanceiro se encende primeiro ao Norte, ao pé da serra da

13. Fragmentos extraídos de diversas intervencións do orador xa mencionadas.

Martiñá na ermidiña de Nosa Señora de Covas e polo poente na torre que señala os rumbos do Miño, na alta torre de Macendo; e, sobre todo, son amigo da conversación, e tamén dos silencios; porque entre amigos, moitas veces os silencios enseñan máis cás palabras, e vese nos ollos e vese nos silencios a latexar esa ave prodixiosa da imaxinación que vén doutras rexións alumiarnos; digo, nas conversas de Castelao, nas conversas de Vilar Ponte, nas conversas de tantos amigos, de tantos irmáns.

E eu dígame e dígovos a vós eiquí, diante de todos, que si teño algún mérito (que tódolos homes temos algún mérito, diante sobre todo da amizade e da xusticia afectuosa das almas xenerosas e nobles), o meu único mérito é haber sido un bo estudante das fondas noites de Santiago de Compostela, cando esmoreceu a voz das campanas e vamos polas quintanas e polos claustros pescudando recordos daqueles mortos ilustres.

Mais eu, que noutra época levaba moitas veces meu paseo deica Santo Domingo e chegaba hasta a Cruz do Home Santo, de Juan Tourón, e chegaba á porta do cementerio, hoxe non paso por alí; hoxe, a min xa me asustan un pouco os cementerios.

Unha tarde, fai moito tempo, esto era unha noite compostelán, fun cun que era meu criado, alí da terra de Bande, home rexo chamado Genaro, home destes de pelo rizo e crecho, que estaba servindo en Artillería en Santiago e salía connigo de paseo: “—¿Imos a ver os mortos?” “— Imos”.

Chegamos ao pé de Santo Domingo, unha tarde borralenta. Saben vostedes que aquel ousó, aquel ábside oxival de Santo Domingo que ao quedar sobre un cementerio foi escollido na época romántica pra pintar a decoración do *Trobador*, que se cantou no Teatro Real, e esa decoración inda se conserva nos rexistros ou nos arquivos do Teatro Real. Alí chegamos e moi ben; sempre tantos conocidos: cadeiráticos, estudantes, belidas donas; parecía que acenaban. Mais cando chegamos, debaixo dos ousos: ¡Aquela terra negra! ¡Aquelas cruces negras! Alí está enterrado o vello Casares; alí está enterrado Nóvoa Santos. ¡O despoxo xentil de Nóvoa Santos, tan

amigo da vida, está alí no sitio máis triste, quizais o máis desconsolador de Galicia!. E entón, tivemos medo e me dice o Genaro: “- *Don Ramonciño, lisquemos*”. E liscamos deseguida. Parecía que había maus que saían da terra, que nos iban agarrar polas pernas.

E xa non volvo por alí nin na noite nin no día.

13. [Conclusión: fe no porvir]¹⁴

Me despido de vós pedíndovos de todo corazón, na lumieira destas Xornadas Galegas que van a ser tan brillantes, sobre todo por a vosa colaboración, que elas sexan, como a lectura dos poetas, como a meditación vosa nas longas noites, que sexan o preludio desa nova Galicia que todos soñamos; esa nova Galicia en donde coas esenciais antigas da arte románica que despertou o ser de Europa, da gracia renacentista, do Fausto do Barroco; esas virtudes adeprendidas na vida da parroquia, na vida de familia; porque toda Galicia, e esto se ve ben en Bos Aires, é unha grave, unha vasta asamblea de parroquias; as parroquias significan moito, significan todo: son a nosa familia, porque veñen dos clans dos antigos celtas, porque a ermida ou a igrexa florece sobre o lugar donde antes se erguía o castro axexador dos hourizontes.

En nome de toda esa fermosa Galicia; en nome, sobre todo, desa tarefa xigantesca que hai que facer, levando sempre, como decía Curros, un cantar nos beizos e unha estrela na fronte, eu vos pido que nestas Xornadas quede un pouco máis que unha ledicia de lembranza, que sexa unha especie de fortalecemento da vontade, da vontade austera, rexa, doce ao mesmo tempo con todos, a fin de que podamos co tempo, podan ver as xentes destes novos tempos que se aveciñan como nas beiras do Atlántico aquelas primeiras palabras dos poetas, que sempre nos aconsellaron...; porque os poetas, en opinión de moitas xentes mui abastecidas na vida, son unhos revolucionarios e veñen a trastocalo todo, cuando a historia do espírito, a historia derradeira das civilizacións e das culturas demostra todo o contrario; os poetas o que

14. Discurso inaugural das Xornadas Patrióticas Galegas.

veñen é a reintegrar un orden que debía existir no mundo. Foi a ambición, foi o diñeiro, foi a opulencia, foi a vanidade, foi o que destrozou as íntimas relacións dos pobos. Porque nun tempo, din que nun tempo de ouro, cuando a lira de Orfeo e cuando a lira de Ansión e cuando a voz dos bardos célticos fillos de Breogán, entonaban os seus cantos, entón as leies estaban escritas en verso e existía entre tódolos homes unha bondade, unha fraternidade, aquela amizade profunda que fai e que é a flor, que é a gala e que é a solemnidade das culturas.

E agora será fermoso, xa que non somos pobos pra facer unha épica nin pra facer unha política conquistadora, porque solo conquistamos pola amizade, pola arte e pola simpatía, podamos ostentar novamente ese poder lírico que ergue as almas e que faga de Galicia unha nova terra de promisión para todos aqueles espritos que pensen que o home é algo mui grande, que a cultura europea e americana é algo mui grande e que nas vellas terras de Galicia hai unha xuventude, hai un xenio de inspiración dormido nas carballeiras, nos soutos e nos arcos románicos, capaz de manter ergueita sempre no litoral dos Finisterres esa chama acesa que está no lindeiro do Universo e que chega diante do altar de Deus e da inmortalidade da Historia. ¡Moitas gracias! ¡Viva Galicia! ¡ Boandanza e saúde, Terra de Breogán!

Índice

CD 1

Corte

A fortuna da palabra	1
Saúdo: a ledicia do encontro	2
A memoria da infancia e da adolescencia	4
Ourense: o encanto do pretérito	15
O Galeguismo: entusiasmo e compromiso	23
Unha noite histórica: a gloria de Xelmírez	28
Galiza: a Patria descuberta	30
A expresión artística: primacía do Románico e do Barroco	35

CD 2

Corte

A paisaxe, a aldea, o camiño, o río,...: esencia de Galiza	1
Os poetas e a lingua: o poder do lirismo	11
Compostela: a cidade esencial	16
Rosalía, Cabanillas, Castela: devoción, admiración, fraternidade	22
Autorretrato: humildade e xenerosidade	34
Coclusión: fe no porvir	40

Raigame

Aptdo. 484 • Tlf. e Fax 988 249493 • 32080 Ourense
e-mail: escdanza@lander.es • www.depourense.es

FUNDACIÓN OTERO PEDRAYO

Pazo Museo Otero Pedrayo • Cima de Vila • 32171 Trasalba - Amoeiro • Tlf. e Fax 988 281139
e-mail: otero@fundacionotero.com • <http://www.fundacionotero.com>

CONSELLO DA CULTURA GALEGA

Pazo de Raxoi, 2º andar. Pza do Obradoiro • 15705 Santiago de Compostela
Tlf. 981 569020 • Fax 981588699
e-mail: consello.cultura.galega@xunta.es • <http://ccga.xunta.es>

